

LEPESEK

A FENNTARTHATÓSÁG FELÉ

21. évfolyam 2. szám [65]

2016. NYÁR

*Gazdaságfilozófiától
a projektekig, tudományos
cikkektől a szakmai hírekig*

NEMnövekedés
tematikus szám ▼

FELTÉTEL ▼
NÉLKÜLI
ALAPJÖVEDELEM

AZ EGYEN-
LŐTLENSÉG-
REJTÉLY

INTERJÚK:
BOD PÉTER ÁKOS ÉS
PERKOVÁTZ TAMÁS
[SOPRONI KÉKFRANK]

fenntartható gazdálkodás

követ

TARTALOM

TUDOMÁNYOS ROVATOK SZAKMAI ROVATOK

Humánökonómia

- 4 – A növekedésmítoszról – 1. rész
- 7 – Feltétel nélküli alapjövedelem és nemnövekedés
- 8 – Beharangozó az 5. Nemzetközi Nemnövekedés Konferenciához
- 9 – Cargonómia – a profiton túl: barátság, életmód, jóllét
- 10 – Nemnövekedés, természeti környezet, kapitalizmus
- 12 – Ízelítő a nemnövekedés irányzatából
- 14 – A gazdasági fejlődés nem megoldja, hanem újradefiniálja a globális problémákat

Ökolábnyom

- 15 – Az emberi ürlék szerepe a fenntartható fejlődésben II.

Boldogság-gazda(g)ság

- 17 – A boldogságelőny, avagy a munkahelyi boldogság jóllételeméleti alapjai
- 19 – Időszerű közgazdasági kérdések: az egyenlőtlenségejtély

Vállalati esetek

- 21 – Next Office™ – Activity Based Working: válasz a nemnövekedésre az irodákban
Új KÖVET-tagvállalat: BOSCH

Másért vállalkozó?

- 22 – Célunk a helyi gazdasági élet fellendítése

Szemle

- 24 – Nemnövekedés – Egy új éra szótára
- 25 – Merre tovább, világ?
Új munkatársunk – Pittner Anna

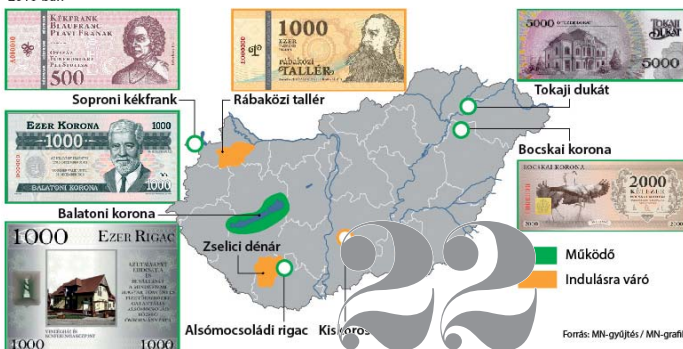

Követ-hírek

- 26 – Több időt az üzletre, kevesebbet a hulladékkezelésre
- 27 – Leköszönő – Bemutakozó

Helyi pénzek és terveik Magyarországon 2016-ban

JÓ és ROSSZ növekedés

SZERZŐ: Tóth Gergely / KÖVET Egyesület

Kerekes Sándor professzor, volt elnökünk, akit talán három fő meseterem között tarthatok számon, erősen óvta a KÖVET-et attól, hogy a Lépések tematikus számát a nemnövekedésnek szentelje. Feltett minket, mivel a nemnövekedésre talán még a CSR-nél is jobban ráillik Milton Friedman 1970-ben megfogalmazott fanyalgása: alapvetően felforgató elmélet lehet egy bigott kapitalizmushívó számára. Tanácsát részben megfogadtuk: fokozott óvatossággal közelítettünk a témához.

A nemnövekedés hazai mozgalmairai és tudományos kutatói mellett felkértük egy tucat tagvállalatunkat is, fogalmazzák meg a véleményüket a témáról. Ismételt próbálkozásaink ellenére bámulatosan kevés reakció jött erről az oldalról. A nemnövekedés talán egy veréb, melyre nem érdemes ágyúval lőni. De lehet, hogy a piacgazdaság várfalainak lőrései vannak hihetetlenül magasabban nálunk. A nemzetközi cégek magyarországi képviselői talán csak a külső várfal oldalához biggyesztett viskók: a stratégiát nem itt alkotják, a parancsokat nem itt adják ki, sőt nem is innen lőnek.

De az is lehet, hogy egeret szültek a hegyek: bármilyen fontos is a nagyvárosi kerékpáros áruszállítás, a nemnövekedés rendszer-, sőt paradigmaváltó aspirációihoz képest a cargonómiát igen szerény gyakorlati megvalósulásnak tarthatjuk.

Mindezzel nem akarok elzárkózni a nemnövekedéstől. Ha fekete-fehéren állást kellene foglalnom, szívesebben menetelnék a növekedéskárhoztatók táborában, mint a növekedéshívókéban. Persze nem az első sorban. Ám a két tábor valószínűleg csak a fejünkben létezik.

Ezt számomra világosan bizonyítja a Lépések jelen száma. Sokkal fontosabb lenne hát a fogalmak tisztázása az ökohatékonyság és az abszolút csökkenés megkülönböztetése, a Jevons-paradoxon és az ún. decoupling (szétválás) empirikus vizsgálata, de főleg a „jó” és a „rossz” növekedés elkülönítése. Nem mindegy, hogy egy koraszülött csecsemő [értsd például egy szegény afrikai állam], vagy egy túlsúlyos felnőtt [mondjuk a londoni City] súlygyarapodásáról beszélünk. Különösen, ha a túlsúlyos felnőtt haspóksága miatt nem jut tápszer a csecsemőnek. Márpedig az elosztási adatok nagyon ezt látszanak alátámasztani.

A lapban hírt adunk a KÖVET új ügyvezetőjének kinevezéséről. Megtapasztaltuk ugyanis magunk is az egyesület első 5–10 évének gyors növekedése után a stabil, egyensúlyi állapotot, majd a drasztikus fogyókúrát, aminek terhe nagyrészt Bognár Károly, volt ügyvezetőnk vállára nehezedett. Ezen most túl vagyunk, s elkezdtünk újra növekedni, de ezúttal talán okosabban¹, izmot építve zsír helyett, egyszóval fenntarthatóbban. Ám nem lehet elégszer hangsúlyozni: a lényeg nem a KÖVET vagy más szervezet alkalmazottainak száma, éves költségvetése vagy más mennyiségi mutatója, hanem a fenntartható fejlődésben betöltött szerepe. Remélem, továbbra is valós hatalmunkat messze meghaladó mértékű, pozitív formálói lehetünk ennek a folyamatnak!

JEGYZET

1. Az USA-ban a kedvelt kifejezés a fenntartható fejlődés helyett az okos növekedés [=smart growth].

IMPRESSZUM

Lépések a fenntarthatóság felé – Hibrid lektorált tudományos folyóirat és szakmai magazin

A **Lépések a fenntarthatóság felé** c. szaklap évente négyszer jelenik meg a KÖVET és a TTMK szerkesztésében. A cikkek a szerkesztőség jóváhagyásával és a forrás megjelölésével szabadon közzétehető. A tudományos rovataiban megjelenő cikkek a Magyar Tudományos Művek Tárában lektorált szakcikként kerülnek regisztrálásra.

A **KÖVET Egyesület a Fenntartható Gazdálkodásért** a környezettudatos és társadalmilag felelős szervezeti működést segítő nonprofit, független szervezet, amely az INEM, a CSR Europe és a Global Footprint Network nemzetközi hálózatának tagja. H-1088 Budapest, Rákóczi út 1-3. | 06/1-870-08-40 | info@kovet.hu | www.kovet.hu A **TTMK** [Tisztább Termelés Magyarországi Központja] a UNIDO/UNEP által kezdeményezett tisztább termelési központok nemzetközi hálózatának tagja, amelynek célja a megelőző környezetvédelem magyarországi elterjesztése. H-1093 Budapest, Fővám tér 8. | 06/1-482-52-51 | ttmk@uni-corvinus.hu | http://hcpc.uni-corvinus.hu

Kiadó: KÖVET Egyesület a Fenntartható Gazdálkodásért

Alapító, főszerkesztő: dr. habil Tóth Gergely

Felelős szerkesztő: Szám Dorottya

Tudományos rovatok vezetői: dr. Pataki György [Szemle], dr. habil Szigeti Cecília [Ökolábyom], dr. Takács Dávid [Boldogság-gazda(g)ság], dr. Tóth Gergely [Bionómia], dr. Zilahy Gyula [Projektek]

Szerkesztőbizottság: dr. habil Szigeti Cecília [elnök], dr. Tóth Gergely [alapító főszerkesztő], Szabó Dániel Róbert [titkár], dr. Antal Z. László, dr. Ángyán József, dr. Bod Péter Ákos, dr. Borzán Anita, dr. Csiszár-Kocsir Ágnes, dr. Csutora Mária, dr. Fogarassy Csaba, dr. Fülöp Sándor, Gärtner Szilvia, dr. Hetesi Zsolt, dr. Kerekes Sándor, dr. Kiss Tibor, dr. Kocsis Tamás, dr. Málovics György, Medvéne dr. Szabad Katalin, dr. Mellár Tamás, Molnár-Bánffy Kata, dr. Pataki György, dr. Solt Katalin, dr. Szigeti Tamás János, dr. Takács Dávid, dr. Takácsné dr. György Katalin, dr. Zilahy Gyula

Tördelő: Krauter Tamás

Címlap, layout: Salt Communications

Nyomda: Folprint – A ZÖLD nyomda

A szaklap KÖVET-tagok számára ingyenes, régebbi számai letölthetők a KÖVET honlapján:

www.kovet.hu/lepesek-szaklap

A kiadvány anyaga Cyclus Offszet papír, mely újrahasznosított hulladékpapírból, klórszármazékok és optikai fehérítő felhasználása nélkül készült.

Megjelenik 1000 példányban.

ISSN 1786-9536

A reklámadóról szóló 2014. évi XXII. törvény 3. § [3] alapján a KÖVET Egyesületet a 2015-ös adóévben reklám közzététele után adófizetési kötelezettség nem terheli.

A Lépések megjelenését a Pallas Athéné Geopolitikai Alapítvány támogatja

PAGEO

A NÖVEKEDÉSMÍTOSZRÓL

1. rész

SZERZŐ: Tóth Gergely / KÖVET Egyesület

Ha a radikális zöldek, a mérsékelt környezettudatosak vagy a klímaszkeptikusok egy olyan hatalmas erejű „ellenséget” vesznek szemügyre vagy egyenesen célba, mint az ún. gazdasági növekedés, nem árt, ha tisztában vannak annak pontos mibenlétével.

Ezen írásban egyfajta semleges közvetítőként szeretnék fellépni a két tábor között, hozva a főáramú közgazdászok és az őket tudatosan vagy vakon követő gazdaságcsinálók [az ún. politikai és gazdasági döntéshozók] érveit, de ismertetve a növekedéstagadók érvrendszerét és főbb előjáróit is. Másfelől nem tagadom – hangsúlyozottan enyhe és kritikus – elfogultságomat az utóbbi tábor vagy legalábbis annak értékrendje iránt. Ilyen szempontból e cikk egyfajta felderítő, iparikém-munkát végez – ám ezúttal nem az ellenség legyőzése vagy a termék/profit elorzása, hanem a másik jobb megismerése a béke érdekében. Jelen írásban és folytatásában szemügyre vesszük a gazdasági növekedés kritikusa- it és ezek kritikáit, megpróbáljuk azonosítani feltalálói és mítoszának eredetét.

Mielőtt célba vesszük az ellenséget, nem árt szemügyre venni. Ha alaposan járunk el, sőt megpróbáljuk őszintén megismerni, általában meg is szűnik ellenségnek lenni. Összebarátkozunk vele, és a szeretet erejével általában több esélyünk van kijavítani a hibáit, mint az erőszak alkalmazásával. Ám vannak menthetetlen helyzetek is, amikor a másik féllel már nincs miről tárgyalni, és csak a harc marad. Vajon melyik csoportba tartozik a *fenntartható fejlődés* és a *karlátlan növekedés* táborának küzdelme?

Kritikusok tömege

Herman Daly, az alternatív közgazdaságtan egyik legismertebb tudósa a szavak szintjén is kereste a hibák helyreállításának lehetőségét. Híres definíciója szerint:

A fenntartható fejlődés a társadalom jólétének folyamatos javítása nélkül, hogy az ökológiai eltartóképességet meghaladó módon növekednénk. A növekedés azt jelenti, hogy nagyobbak leszünk, a fejlődés pedig azt, hogy jobbak! [Daly, 1991]

Daly viszonylag állandó nagyságú, ún. *egyen-súlyi gazdaságról* [steady state economy] beszélt. A gondolat szinte minden alternatív irányzatban szerepel, ám ha megpróbálunk utánanézni, ez kinél közhely, és kinél talá-lunk mélyebb elméleti tartalmat, igencsak nehéz feladatot vállalunk. Cikkek és honla-

pok garmadáját találjuk a következő hívó- szavakkal: anti-növekedés, a növekedésen túl, zérus növekedés, a növekedés határai, visszakapcsolás [downshifting], szétválás [decoupling], kicsit kitekintve pedig eljutunk a lassú utazás, lassú evés vagy az önkéntes egyszerűség mozgalmakhoz.

John Richard Hicks már jóval Daly előtt [1996-ban] megjelentette *Growth and Anti-Growth* című cikkét. Hat évvel később pedig – Kenneth Joseph Arrow-val közösen – meg- kapták a Nobel-díjat az általános gazdasági egyensúly elmélete és a jóléti közgazdaság- tan terén nyújtott úttörő hozzájárulásukért. A nemnövekedés szószólói közé sorolható az összes nagy valláshoz tartozó közgazdaság- tan [elsősorban a mértékletesség erényének különböző megfogalmazásain keresztül] és legalább öt nem vallási közgazdasági iskola, amelyeket az 1. táblázat foglal össze.

A gyökerkeresés nyilván a múlt homályá- ba veszne, és túlfeszítené cikkünk kereteit, hiszen a tradicionális társadalmakban az állandóság olyan nagyra becsült érték volt, mint napjainkban a minél gyorsabb haladás. A nemnövekedés alapító atyái helyett inkább két legújabb képviselőjének munkájára té- rünk ki röviden. Az első Tim Jackson angol ökológiai közgazdász, a fenntartható fejlő- dés professzora. 2009-ben jelentette meg *Prosperity without Growth: economics for a finite planet* [Jólét növekedés nélkül – egy véges bolygó közgazdaságtana] című köny-vét. Ebben kimutatta, hogy a gazdasági nö- vekedés egy bizonyos szint felett egyáltalán nem növeli az emberek jólétét.

A másik növekedésellenző *Serge Latouche* francia politológus, professzor emeritus, aki 2006-ban publikálta *Le pari de la décroissance* [A nemnövekedés diszkrét bája] című prog-

1. táblázat: „Alternatív” közgazdasági iskolák – újkori szerzők

Világi közgazdasági iskolák	Vallásokból levezethető gazdaságelméletek
1. Centrum-periféria elmélet [Prebisch, 1950; Singer, 1950; Wallerstein 1974-től]	6. Buddhista közgazdaságtan [Schuma-cher, 1973; Zsolnai, 2010]
2. Fejlődési gazdaságtan [Max-Neef, 1992; Sen, 1998; Prahalad, 2005; Banerjee-Dufo, 2011]	7. Hindu közgazdaságtan [Bokare, 1993; Ramrattan, 2012; Vinod, 2013]
3. Környezetgazdaságtan [Pearce, 1989; Kerekes 1998; Ayres, 1998; Pauli, 2010]	8. Iszlám gazdaságelmélet [al-Sadr, 1982; Kuran, 1997; Addas, 2008]
4. Ökológiai közdságtan [Georgescu-Roegen, 1971; Costanza, 1991; Pataki-Takács Sánta, 2004]	9. Keresztény gazdasági tanítás [1891 Rerum Novarum – 2013 Evangélii Gau-dium]
5. Fenntarthatóság-tudomány [Boulding, 1966; Brown 1984-től; Wackernagel, 1995]	10. Zsidó gazdasági hagyomány [Sacks, 2011; Sedláček, 2011]

ramalkotó művét. A magyar Wikipédia-szócikk Latouche-t a „nemnövekedés paradigmájának megalkotójaként” aposztrofálja, az angol pedig a nemnövekedés-elmélet egyik „legismertebb partizánjaként” tartja számon. A könyv hasonló gondolatmenetet használ, mint a többi fenntarthatósági irodalom vagy akár jelen írás. Elméleti áttörést nem találunk benne. A nemnövekedés a tudatos fogyasztók és a – békés vagy harcosabb – rendszerreformátorok számára tisztelendő, támogatandó mozgalom, de közgazdasági elméletként kevés újat mond. A politikai színezetű civil mozgalom rendkívül aktív, működteti az internetes DegrowthPedia.org platformot, saját konferenciákat szervez, magazint ad ki, Franciaországban és Spanyolországban kutatási szervezettel is rendelkezik [újrdefiniálva az R & D kifejezést].¹

A korlátlan gazdasági növekedés kritikusai bizonyos értelemben elérték céljukat. Ma már szinte minden döntéshozó és közszereplő, ha nem is feltétlenül ismeri, de vallja Daly híres *lehetetlenségi tételét*, miszerint lehetetlen felülmúlni a fény sebességét, anyagot és energiát teremteni vagy megsemmisíteni, *perpetuum mobilét* építeni, s persze nem lehetséges a gyorsuló, de még egyenletes és korlátlan növekedés sem egy korlátos világban.

Földünk nem fogja elfogadni a búzaszem 64-szeres megduplázását, azt, hogy az elmúlt két évszázadban egy olyan civilizáció alakult ki, melynek gazdasági stabilitását az exponenciális növekedés adja. [...] A fenntartható fejlődés annak a társadalomnak a civilizációs adaptációja, mely ráébredt, hogy a növekedés megállítása sürgős szükségszerűség. Még a „zöld növekedés” sem tartható fenn. Az ökoszisztéma eltartóképessége nem csak az emberek és az autók számát korlátozza, a fákra is kiterjed. Nem ringathatjuk magunkat abban a hitben, hogy a növekedés még mindig lehetséges és kívánatos, csak a „fenntartható” címkével kell ellátni, vagy zöldre színezní, ezzel az átmenetet késleltetjük, és sokkal fájdalmasabbá tesszük. [Daly, 1990]

Daly 26 éve vetette papírra fenti sorait, amikor még csak a növekedés ökológiai kudarca volt nyilvánvaló. Ha megfogadtuk volna a szavait, a lehetetlenségi tételek figyelembevételével elkerülhettük volna, hogy olyan

Nagy Tervre pazaroljuk a szűkös erőforrásokat, amely eleve megvalósíthatatlan. Nevezetesen, hogy a világgazdaságban a szegénység és a környezet pusztulása nem számolható fel, illetve nem állítható meg a növekedéssel. Röviden: a fenntartható növekedés lehetetlen.

Míg 15–20 évvel ezelőtt a gazdasági növekedés szent tehénnek számított, ma már sokan vitatják fenntartható voltát. Kenneth Bouldingnak tulajdonítják a híres mondást, amelyet Serge Latouche mozgalma mottójául választott: „Aki hisz abban, hogy véges rendszerben lehetséges a végtelen exponenciális növekedés, az vagy órült, vagy közgazdász!”² Boulding kijelentése 1973-ban elég furcsán, bár nem teljes újdonságként hatott a szélesebb közvéleményre.

Egy évvel korábban, 1972-ben jelent meg ugyanis a Római Klub jelentése *A növekedés határai* címmel [Meadows et al]. A kutatók az ún. rendszerdinamika [Jay W. Forrester] új tudományán keresztül vizsgálták a világ gazdaságának alakulását. Az LTG [Limits to Growth] matematikai modell követni tudta őt változó kölcsönhatását az idő függvényében. Ezek a következők voltak: világnépesség, iparosodás, szennyezés, élelmiszertermelés és erőforrás-kimerülés. A szerzők több forgatókönyvet dolgoztak ki, s arra az eredményre jutottak, hogy ha a fejlődésünknek nem adunk radikálisan új irányt, a mai értelemben vett ipari civilizáció a XXI. század közepén kipusztul. Ennek fő okát az erőforrások korlátozott voltában látták.

A Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Jørgen Randers és William W. Behrens által jegyzett könyv első kiadását 30 nyelvre for-

dították le. A 30 milliós példányszámot elért mű ma is a fenntartható fejlődés irodalmának legtöbbet emlegetett darabja. A könyv komoly viták keresztjébe került. Kritikusai támadták a jelentés módszertanát, a számítógépet, a következtetéseket, a stílust és a szerzők személyét. A legtöbben Thomas Malthus 1798-ban közreadott, ám be nem teljesült előrejelzéséhez hasonlították a növekedés határait.

Ilyen kérdésekben az idő a legjobb bírós. A többször aktualizált jelentést legutóbb az ausztrál Graham Turner tette mérlegre. A szerző 2008 júniusában megjelent, *A növekedés határai összehasonlítás harminc év valóságával* című tanulmányának következtetése szerint az iparban, a mezőgazdaságban és a szennyezésben bekövetkezett valós

változások egybeesnek a könyv megállapításával. Ha így folytatjuk, a XXI. században gazdasági és általános összeomlás várható.

Növekedéspróféták

Ha a modern közgazdászok között keressük a növekedésvallás elterjedéséért legtöbbet tevő „prófétákat”, két szürke eminenciásra bukkanunk. Az első Simon Kuznets, akit a növekedéselmélet meghatározó teoretikusának tekinthetünk, s aki ezért Nobel-díjban is részesült. Simon Smith Kuznets 1901-ben született Pinskben amely egykor a cári Oroszország területéhez tartozott, ma pedig Fehéroroszország része. Kereskedelmi főiskolát végzett Ukrajnában, 1922-től az Amerikai Egyesült Államokban élt. Többek között gazdasági statisztikát és politi-

kai gazdaságtant tanított a Pennsylvanai Egyetemen, a John Hopkins Egyetemen, majd nyugdíjazásáig a Harvard Egyetemen. 1971-ben közgazdasági Nobel-díjat kapott a gazdasági növekedés empirikusan megalapozott magyarázatáért, amely új és mélyebb betekintést engedett a gazdasági és társadalmi struktúrába, valamint fejlődési folyamatba. 84 éves korában, 1985-ben hunyt el. Sokat foglalkozott az egyenlőtlenség kialakulásával, nevét viseli a Kuznets-görbe. Aprólékos számításokkal tárta fel a jövedelem megoszlását a gazdag és a szegény rétegek között. A róla elnevezett hányados a népesség leggazdagabb rétegének (általában ötödének) jövedelmét viszonyítja a legszegényebb csoportéhoz. Tökéletes egyenlőség esetén a hányados 1. Hipotézise szerint a gazdagodással nő a jövedelemeloszlás egyenlőtlensége, majd ismét csökken, amit egy fordított U-alakú görbével lehet leírni. Fields 2001-ben megcáfolta ezt a tételt, nemrég pedig Thomas Piketty [2013] bizonyította széles körű és aprólékos számításokkal, hogy a Kuznets által felvázolt helyzet igen speciális volt. Gondolatmenete szerint a vizsgált időszakban bekövetkezett két világháború miatt veszttek el jelentős vagyonok, ezért nőtt az egyenlőség, egyáltalán nem a gazdaság természetes fejlődése vett ilyen irányt.

Kuznets 1971-es Nobel-díj-átadáson elhangzott beszédében minden benne van, ami a gazdasági növekedéshez mint ideológiához szükséges. A gazdasági növekedést így határozta meg:

Egy ország gazdasági növekedésén azt értjük, hogy hosszú távon bővül a képessége népességének ellátására egyre többféle árucikkkel. Ez a bővülő képesség a technológia fejlődésén alapul, valamint a szükséges intézményi és ideológiai változásokon. [Kuznets, 1971]

A gazdasági növekedés szerinte sok problémát okoz, de létre is hozza a megoldásukhoz szükséges eszközöket. Másfelől soha senki sem vitatta, hogy összességében az előnyök messze felülmúlják a hátrányokat. Kuznets többször és kiemelten buzdította a fejlődő országokat, hogy szálljanak be a növekedés nagy játékába, a nyugati demokráciák láthatólag nyertes útját követve. Ehhez intézményi és ideológiai alapot kell teremteni, hogy a

technológia, a tudomány és nem utolsósorban a gazdaság növekedhessen. Kuznets a növekedésnek nem látta a határát:

Hacsak nem támad nem várt akadály, [a gazdasági növekedés] olyan mechanizmus, amely biztosítja az önmagát fenntartó technológiai fejlődést, aminek, tekintve az univerzum nagy kiterjedését [viszonyítva az emberiség nagyságához ezen a bolygón], nincs nyilvánvaló és közeli korlátja. [Kuznets, 1971]

Valóban, a távlatok korlátlanok tűntek, különösen Amerikából. Jurij Gagarin az első ember, aki eljutott, s szerencsésen haza is tért az űrből [1961], Neil Armstrong pedig elsőként lépett ember a Holdra [1969]. A sci-fi

irodalom és filmek még évtizedekig eufóriában égtek, idegen lények lakta bolygókat, fényéveket könnyedén faló űrhajókat, egy értelmes társadalmak által „belakott” univerzumot vizionáltak. Az optimizmus azóta alábbhagyott. A Hold jelenleg is az egyetlen Földön kívüli égitest, amelyen járt ember. Kitalálásban sincs a Földhöz hasonló természeti erőforrásokkal ellátott bolygó, egyetlen kósza rádióadást sem sikerült elfogni, amit nem mi küldtünk volna, s a hibernált állapotban való, fénysebességgel történő utazás sem megoldott. Nagyon úgy tűnik, hogy mégiscsak ezzel az egy bolygóval kell beosztással gazdálkodnunk.

IRODALOMJEGYZÉK

Herman E. Daly [1990]: **Sustainable Growth: An Impossibility Theorem.** Development, 1990: 3/4, Rome

Herman E. Daly [1991]: **Steady-State Economics.** Island Press, Washington, D.C.

Herman E. Daly [1996]: **Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development.** Beacon Press

John Richard Hicks [1966]: **Growth and Anti-Growth.** Oxford Economic Papers, New Series, Vol. 18, No. 3 [November 1966], Oxford University Press, 257–269. o.

Tim Jackson [2009]: **Prosperity without Growth: economics for a finite planet.** Earthscan, London, New York

Simon Kuznets [1955]: Toward a Theory of Economic Growth. In Robert Lekachman: **National Policy for Economic Welfare at Home and Abroad.** Garden City, NY: Doubleday

Simon Kuznets [1966]: **Modern Economic Growth: Rate, Structure, Spread.** New Haven

Simon Kuznets [1971]: **Modern Economic Growth: Findings and Reflections.** Lecture to the memory of Alfred Nobel, December 11. 1971

Serge Latouche [2006]: **Le pari de la décroissance.** Fayard, Párizs

Serge Latouche [2011]: **A nemnövekedés diszkrét bája.** Savaria University Press, Szombathely

Dennis Meadows, Donatella Meadows, Jorgen Randers, William W. Behrens III. [1972]: **The Limits to Growth – A report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind.** Universe Books

Dennis Meadows [et. al.] [1973]: **A növekedés határai.** Nyomatott anyag

Dennis Meadows, Donatella Meadows, Jorgen Randers [2005]: **A növekedés határai – Harminc év múltán.** Kossuth, Budapest

JEGYZETEK

1. demagazine: <http://en.demagazine.eu/>, illetve Research & Degrowth: <http://www.degrowth.org/> [A magyar K+F = kutatás-fejlesztés az angolban is bevett rövidítés: R & D = Research and Development. A nemnövekedésnél az utóbbi betűt frapánsan újraértelmezik: így lesz belőle Research and Degrowth.]

2 United States Congress House [1973] Energy reorganization act of 1973: Hearings, Ninety-third Congress, first session, on H. R. 11510. 248.

[Folytatás a következő számban]

Feltétel nélküli alapjövedelem és nemnövekedés

SZERZŐK: Gébert Judit, egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem /
Tózsér János, tudományos főmunkatárs, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, ELTE Filozófia Intézet

Jelen írásunkban azt vizsgáljuk meg, hogy milyen viszony áll fenn két jelentős társadalmi változással járó, a társadalmi igazságosságot egyaránt előmozdítani szándékozó elképzelés, a feltétel nélküli alapjövedelem és a nemnövekedés koncepciója között. Összeegyeztethetők-e egymással, vagy sem?

A feltétel nélküli alapjövedelem (FNA) olyan, a politikai közösség által rendszeresen fizetett jövedelem, amelyre a közösség minden tagja egyéni alapon és feltétel nélkül jogosult. E koncepció hívei szerint az FNA bevezetése azért volna üdvös, mert nagymértékben csökkentené a mélyszegénységet, a szegregált csoportok kiszolgáltatottságát, ugyanakkor növelné a munkavállaló munkáltatóval szembeni alkupozícióját, a munkavállalásra való hajlandóságot, a politikai életben való részvétel lehetőségét és az egyén szabadságát. Mérsékelné a bürokráciát, mert az FNA kiváltaná a legtöbb szociális juttatást, bevezetésével a társadalom elismerné, hogy azok is hasznos/értékes tagjai a politikai közösségnek, akik történetesen nem vállalnak fizető munkát, de gyereket nevelnek, családtagot ápolnak, háztartást vezetnek, kiskertet művelnek, stb.

A nemnövekedés koncepciója olyan társadalmi és gazdasági berendezkedést javasol, amelyben a nagyobb jólét a gazdaság folyamatos növekedése nélkül valósul meg. E koncepció hívei úgy gondolják, hogy a gazdasági növekedésre való szüntelen törekvés számos társadalmi és környezeti probléma forrása [például a társadalmi egyenlőtlenségek növekedéséhez, a környezet pusztításához és a társadalmi bizonytalansághoz], így a gazdasági növekedés visszafogásával e problémák mérsékelhetők.

A nemnövekedés szakirodalmában a gazdasági növekedés visszafogására többféle eszközt is ajánl: a fogyasztási igényeink visszaszorítását [a mennyiség helyett a minőségre való áttérést], a helyi ellátási rendszerek előtérbe helyezését, újrahasznosítást és újrafeldolgozást, helyi pénzek bevezetését.

A fenti meghatározásokból jól látható: nem ugyanabban a dimenzióban mozog a két elképzelés. Míg az FNA alapvetően konkrét gazdaságpolitikai eszköz, addig a nemnövekedés elsősorban a gazdasági növekedés folyamatával való szembenállás ideológiája. Míg az FNA nem érinti az egyének életmódját, addig a nemnövekedés fenntarthatóbb, szerényebb életmódot ír elő. Míg az FNA semmilyen korlátot nem állít a termelés elé, és nem segíti elő a lokalizációt, addig a nemnövekedés a termelés környezeti hatásainak átgondolására és a helyi ellátási láncok előtérbe helyezésére szólít fel.

Ráadásul prima facie a két elképzelés összeegyeztethetetlen egymással. Miközben ugyanis az FNA koncepciója feltételez bizonyos szintű gazdasági növekedést, addig a nemnövekedés éppen ennek a visszafogását tűzi ki célul. Vagy míg az FNA koncepciója – mivel az adókból származó pénz újraosztását szorgalmazza – remekül illeszkedik a jelenlegi globális pénzrendszerhez, addig a nemnövekedés ennek a felszámolására törekszik.

A felsorolt [elég nyilvánvaló] különbségek és ellentétek dacára megítélésünk szerint a két elképzelés távlati víziója a politikai közösség jövőjéről és annak működéséről igencsak hasonló.

Először is mindkét elképzelés a társadalmi igazságosság előmozdítását tartja szem előtt, vagyis abból a meggyőződésből táplálkozik, hogy a jelenlegi berendezkedés igazságtalan.

Másodszor: mindkét koncepció csökkentené az egyén kiszolgáltatottságát a munkapiac intézményével szemben. Meg akarja szüntetni azt a kényszert, hogy az egyénnek a megélhetése érdekében mindenképpen jövedelemszerző munkát kelljen vállalnia, akármilyen is annak a munkának a természete.

Harmadszor – s egyesek ezt tartják a fenntarthatatlan gazdasági növekedés legfőbb mozgatórugójának – az egyén a megélhetése érdekében kénytelen belépni ebbe a rendszerbe, így akarva-akaratlan a gazdasági növekedés előmozdítójává válik. Ezzel szemben mindkét koncepció azt vízionálja, hogy az egyén szabadon dönt arról, kilép-e vagy sem a gazdasági növekedés mókuskerekéből. S könnyű belátni: ha egyesek kimaradnak

a fizetett munkaerőpiacról, az lassíthatja a gazdaságot.

Negyedszer: mindkét koncepcióból a munka fogalmának újragondolása és átértékelése következik. Nevezetesen: nemcsak annak a munkának van társadalmi értéke, amelyért a piac hajlandó fizetni, hanem egy sor más tevékenységnek is. Ilyen a művészet, a gyereknevelés, az idősek ápolása, és még sorolhatnánk. Előtérbe kerülhetnek továbbá a részmunkaidős, rugalmas foglalkoztatási formák, hiszen a fizetett munka szűkös erőforrás, amelyből nem feltétlenül jut mindenkinek.

BEHARANGOZÓ

az 5. Nemzetközi Nemnövekedés Konferenciához

SZERZŐK: Köves Alexandra, egyetemi adjunktus, Döntéelmélet Tanszék, Vállalatgazdaságtan Intézet, Budapesti Corvinus Egyetem / Vincent Liegey, coordinator, Cargonomia és 5. Nemzetközi Nemnövekedés Konferencia, Budapest, 2016.

2016-ban augusztus 30. és szeptember 3. között Budapest ad otthont az 5. Nemzetközi Nemnövekedés Konferenciának. Az első konferenciát 2008-ban szervezték Párizsban azzal a céllal, hogy a nemnövekedés témájában kutatókat összehozzák egymással, valamint a nemnövekedési mozgalomban aktív emberekkel. A konferenciát két évente rendezik meg, legutóbb 2014-ben Lipcsében találkoztak a nemnövekedés hívei. Az eszmecserékre mutató igényt hűen tükrözi, hogy a 74 országból érkező résztvevők száma meghaladta a háromezretet.

Már a lipcsei konferencián külön szekcióban tárgyalták, hogy a nemnövekedés kontextusa vajon a poszt szocialista országokban mennyiben lehet eltérő Európa más régióihoz képest. E kérdéskörön belül különösen érdekes, hogy mennyire sikerül a kapitalizmusból történő kiábrándultságunkat úgy feldolgozni, hogy ne azonnal a kommunizmus bukására asszociáljunk, és hogy miként vegyük rá a reklámok és a tömegkommunikáció által még nem teljesen megcsömörlött embereket arra, hogy elutasítsák a fogyasztói társadalom értékeit. Hogyan lehet olyan országokban alulról jövő kezdeményezésekkel társadalmi átalakulást elérni, ahol a társadalmi és politikai részvétel hajlandósága igen csekély. Számos egyéb – a nemnövekedésre épülő társadalmi átmenet részleteit és lehetőségeit boncolgató – téma mellett ilyen és hasonló kérdések is terítékre kerülnek majd a budapesti konferencián.

Nem kizárólag a fenti kérdéskör motiválta a szervezőket arra, hogy Budapestet válasszák a következő helyszínnek. Bizonyos értelemben Magyarország a nemnövekedési elméletek bölcsőjének is számít, hiszen Polányi Károly magyar gazdaságtörténész

és társadalompolitikus A nagy átalakulás című könyvét a mai napig alpműként tartják számon az irányzat képviselői. Hozzávetőleg 2011-től a nemnövekedés modern kori mozgalma is egyre látványosabban van jelen Magyarországon. Számos könyv jelent meg magyarul olyan írók tollából, mint például Serge Latouche, és egyre gyakrabban találhatók olyan közösségi kezdeményezések, amelyek alternatív megoldásokat keresnek a növekedésre épülő fogyasztás helyett. Több magyarországi egyetemen is találkozhatunk olyan szakemberekkel, akik a nemnövekedés kutatási területén tevékenykednek.

kezett 80 javaslatból 40 olyan külön szekciót választottak ki a szervezők, amelyek adott tudományos témában vagy a tudomány és gyakorlat párbeszédét támogatva egy-egy kérdéskört dolgoznak fel [special session]. Ezenfelül a beérkezett 330 absztrakt közül 200 egyéni előadás meghallgatására lesz lehetőség. Ugyanakkor a Nemnövekedés Hét tervezett programjai között szerepelnek a nagyközönség számára is elérhető panelbeszélgetések, társadalmi párbeszédet bátorító világkávézók, gyakorlati workshopok, alternatív szervezeteket és megoldásokat bemutató túrák, valamint művészeti, zenei és kulturális események. Míg a konferen-

cia helyszíne a Budapesti Corvinus Egyetem, addig a Nemnövekedés Hét eseményeinek otthont ad még a Közép-európai Egyetem, a Szimpla, az Auróra, a Műszí és a Gólya. A hét során külföldön is lesz 80 – a nemnövekedés témájához kapcsolható – program, amelyek interaktív térképeken és élő adásokon [streaming] keresztül szintén hozzátartoznak majd az eseménysorozathoz.

Összességében a rendezvénysorozat ahhoz kíván hozzájárulni, hogy a társadalom több szintjén is párbeszédet kezdeményezzen a civilizációs válságból kivezető, a nemnövekedésre

épülő lehetséges alternatívákról, megoldásokról és az ezekhez kapcsolódó társadalmi átmenet legfontosabb kérdéseiről. A konferencia és a Nemnövekedés Hét minden olyan résztvevőt meg kíván szólítani, akik akár nemzetközi, akár helyi szinten szívesen csatlakoznak ezekhez a dialógusokhoz. Az 5. Nemzetközi Nemnövekedés Konferencia és a budapesti Nemnövekedés Hét további részleteiről bővebb információ található a <http://budapest.degrowth.org/honlapon>.

A lipcsei konferencia sikere és a résztvevők jelentős száma arra sarkallta a szervezőket, hogy a szélesebb nagyközönség elé tárják a témát, és a tudományos konferencia mellett párhuzamosan elindítsák a budapesti Nemnövekedés Hetet. Míg maga a konferencia a világ minden tájáról fogad majd 500 elméleti és gyakorlati szakembert, addig a Nemnövekedés Hét fesztiválhangulattal várja a téma iránt érdeklődő hazai és nemzetközi közönséget, aktivistákat. A hagyományos lebonyolítású konferenciára a beér-

CARGONOMIA

a profiton túl: barátság, életmód, jóllét

SZERZŐK: Lazányi Orsolya PhD hallgató / Budapest Corvinus Egyetem

Liegey Vincent, koordinátor / Cargonomia és 5. Nemzetközi Nemnövekedés Konferencia, Budapest, 2016.

A Cargonomia¹ egy nemnövekedés inspirálta, szervezetek és barátok közötti együttműködés, amit egy csapat hasonlóan gondolkodó, azonos értékrendet valló és egymást kiegészítő tevékenységgel foglalkozó fiatal hozott létre 2015 májusában. A szervezet organikus termékeket elosztó és városi fenntartható közlekedési módokat hirdető központként működik. Ahogyan a nemnövekedés² is holisztikus szemléletet képvisel, úgy a Cargonomia is átfogó működési elvekkel, értékekkel és tevékenységi körrel rendelkezik.

A Cargonomia egyrészt a Zsámboki Biokert biodinamikus módon termelt zöldségeinek elosztópontja. Az értékesítése közösség által támogatott mezőgazdálkodás elvein alapuló dobozrendszerben történik. Emellett a Cargonomia teherkerékpáros szolgáltatásokat is nyújt: a speciális teher-kerékpáros futárszolgálatának köszönhetően környezetbarát módon kiszállíthatóak a természet tisztelőiben tartva és a munkaerőt sem kizsákmányolva megtermelt élelmiszerek.

A Cargonomia teherkerékpár központján teherbiciklik kölcsönözhetőek, melynek célja a fenntartható városi közlekedés javítása és terjesztése. A köz-teherkerékpár rendszer a Cargonomia egy további partnerének, a Cyclonomiának köszönhető. A „csináld magad” kerékpárműhely alapító tagjai a javításszervezés mellett teherbicikliket, és ún. low-tech szerszámokat készítenek. Küldetésük az egyszerűen előállítható, az előállításához és a felhasználáshoz kevés energiát igénylő eszközök készítése, a mobilitáshoz és a szerszámhasználathoz való hozzáférés és a tudás megszerzése, vagyis az „autonómia” javítása.

A Cargonomia rendszeresen teret ad hasonló elvek alapján szerveződő közösségi eseményeknek. Ilyenek a Repair Café, az elromlott elektronikai eszközök megjavítására, a Varronomia, vagyis az elszakadt ruhák megfoltozására, vagy a sörkollektor készítése tiszta energia előállítására egyszerű technológia felhasználásával. Emellett számos kulturális esemény is helyet kapott már itt. Mindezek fontos tudás- és tapasztalatátadásra adnak lehetőséget, ahol általában a társadalom széles rétegei képviselik magukat.

A három fő tevékenység – az organikus élelmiszer elosztása, a teherkerékpáros szolgáltatások és a közösségi események – egymást kiegészítve, szimbiózisban működnek, így erősítve a nemnövekedés elméletéből ismert elveket. A piaci, vagyis a profittermelést célzó tevékenységet [például zöldsédobozok elosztása ill. egyéb logisztikai szolgáltatások nyújtása] mellett a mindennapi működésben erősen jelen vannak a nyereség elérésén túlmutató megközelítések.

A környezeti fenntarthatóság elve minden területen megjelenik, az élelmiszertermeléstől a szállításig. A működés demokratikus: nem csak a projekt koordinátorai, de a kerékpárfutárok vagy a gyakoronokok is beleszólhatnak a konszenzussal születő döntésekbe. A kölcsönösségen és a szolidaritáson alapuló „ajándékgazdaság” jellemzői a működés alapját képezik, ami a tagok és a partnerek között az egymás iránti bizalomban, egymás segítségével és támogatásában testesül meg. Több tag is önkéntes munkával támogatja a Cargonomiát, így a profit helyett a valós értékteremtésen lehet a hangsúly, és ezt nem írhatja felül a rövid-távú nyereségszerzés. Az együttműködésben fontos szerepe van a reciprocitásnak: a tagok csupán

közvetett módon részesülnek a Cargonomia által elért nyereségből, az egyéb javak és szolgáltatások cseréje azonban annál gyakoribb. Ez megvalósulhat egymás ajánlásában, kommunikációban nyújtott segítségben, de konkrét javak, például az el nem adott kenyér vagy a már nem eladható zöldségek, cseréjében is.

Mindezek következtében a munka nem pusztán jövedelemszerzés, hanem olyan értelmes időtöltés lehet, amely során az emberek jól érezhetik magukat, miközben társadalmi szinten hasznot teremtenek, és nem károsítják a környezetüket sem.

A Cargonomia e tevékenységek együttesével igyekszik valósággá tenni a nemnövekedés elveit, egy olyan szervezet keretében, ahol a nyereség generálása nem cél, hanem eszköz. Egy évnyi működés után még mindig csupán kísérletnek tekinthető, hiszen a jelenlegi, profitorientált és növekedésen alapuló gazdaságban számos kihívással kell szembenéznie. E nehézségekkel szemben támaszt jelent a szervezetre és tagokra jellemző erős elméleti háttér. Bízunk benne, hogy a Cargonomia mintája hosszú távon a csupán profittermelést célzó vállalatok alternatívája lehet.

További információ a nemnövekedésről:

http://nemnovekedes.net/?page_id=23

a Cargonomiáról:

[http://hvg.hu/itthon/20151218_](http://hvg.hu/itthon/20151218_Cargonomia_Zsamboki_biokert_Kantaa_)

Cargonomia_Zsamboki_biokert_Kantaa_

JEGYZETEK

1 www.cargonomia.hu

2 <http://www.avorospostakocsi.hu/2015/05/14/a-gdp-es-a-boldogsag-ket-kulondolog/>

Nemnővekedés, természeti környezet, kapitalizmus

SZERZŐ: Málovics György egyetemi docens / Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Kutatóközpont

Lapszámunk több írásában is kifejtettük, hogy a nemnővekedés irányzata szerint a fejlett országokban már most is a gazdaság méretének csökkentésére kellene törekedni. Az, hogy ez megvalósítható-e, szoros összefüggésben van a domináns társadalmi-gazdasági struktúrákkal, amelyek nagymértékben meghatározzák az egyéni cselekvők viselkedési lehetőségeit. Az egyik ilyen struktúra a kapitalizmus, amely egy olyan gazdasági rendszer, ahol a tőke nagy része magántulajdonban van, és az áruk és szolgáltatások többsége magánszemélyek és magántulajdonban lévő vállalkozások között, formálisan kialakított piacokon cserélődik. Az árak a kereslet és kínálat függvényében, alapvetően szabadon változhatnak, bár a közösségi [kormányzati] döntéseknek [is] komoly árbefolyásoló hatásuk van [Lawn, 2011].

E rendszer „vastörvénye” sokak szerint a nővekedés. A kapitalizmus lényege a tőke felhalmozódása, befektetése, profit realizálása és a megnövekedett mennyiségű tőke újra befektetése [Blauwolf, 2012]. E tőkeakkumulációs folyamat a gazdasági növekedés motorja, ami a globális környezetterhelés növekedésével járt együtt a történelem során [Kallis és munkatársai, 2012; Tóth-Szígeti, 2016]. A kapitalizmus, a tőkeakkumuláció, a gazdasági növekedés és a környezetterhelés tehát hosszabb távon, nagyobb léptékben kéz a kézben járnak.

Ugyanakkor a tőkefelhalmozás kényszere nem társadalmi vákuumban működik, azt a törvényi szabályozás, a szakpolitikák, a technikai, társadalmi és környezeti feltételek befolyásolják. Elméletben így megvalósulhat egy, a tőkét folyamatosan akkumuláló, a pénzt tekintve folyamatosan növekvő, ám fizikai értelemben [környezetterhelés szempontjából] állandó vagy csökkenő méretű gazdaság.

Ennek gyakorlati realitását azonban sokan kétségbe vonják. A szabályozás ugyanis a kapitalizmus szempontjából nem külső változó.

A tőkeakkumuláció dinamikája korlátozza az intézményi reformok lehetőségét. A tőke [tulajdon] hatalmi eszközként is funkcionál, így a tőkét [magántulajdonosokat] korlátozó szabályozás ellenében hat [van Greithuysen, 2012].

Elméletben tehát elképzelhető a fizikai értelemben nem növekvő kapitalista gazdaság, ennek megvalósíthatóságát azonban sokan kétségbe vonják. Az alábbiakban megvizsgáljuk, hogy e kérdésben a nemnővekedés irányzata hogyan foglal állást, melyek a nemnővekedés szempontjából javasolt szakpolitikai irányok [Kallis és munkatársai, 2012].

A nemnővekedésre épülő szakpolitikák és viszonyuk a kapitalizmushoz

A nemnővekedés által javasolt eszközök a kapitalizmushoz való viszonyuk alapján három csoportra oszthatók. Míg a „kapitalizmuskonform” eszközök nem kérdőjelezik meg a kapitalizmus alapvető intézményeit, a „posztkapitalista” eszközök kétségbe vonják a kapitalizmus alapvető értékeit, logikáját, így annak részbeni alternatíváját jelentik. A javaslatok harmadik iránya a kapitalizmus legalapvetőbb intézményét, a magántulajdont érinti.

Kapitalizmuskonform eszközök

A nemnővekedés eszköztárában megtalálhatók olyan konvencionális környezetpolitikai eszközök, mint az abszolút erőforrás- és szennyezéssapkák [pl. széndioxid], kitermelési korlátok, fogyasztási és erőforrásadók. Ezek, elméletileg, akár abszolút értelemben is korlátozhatnák az erőforrás-felhasználást és a szennyezés-kibocsátást.

A helyi vagy regionális léptékű, nem adósságalapú kiegészítő pénzrendszerek a gazdasági növekedés lassítására és a gazdaság relokalizációjára irányulnak, hiszen a hitel-pénzrendszer növekedésgeneráló szerepét csökkentik, és a helyi gazdaság, valamint a csere helyi léptékének ösztönzésére szolgálnak. A zéró kamatlábakon alapuló pénzrendszer a felhalmozás és akkumuláció ellenében hathat. A pénzpiacokhoz kapcsolódóan a növekedés lassításához vezetne az árumennyiségnek megfelelő pénzkibocsátás, valamint a másodlagos tőkepiacok – derivatívák, értékpapírosítás, tőkeáttétel – betiltása [van Greythuisen, 2012].

A fizetett munkához való viszony megváltoztatásának eszközei közé sorolhatók az állásmegosztás [munkaórák csökkentése], a közmunkaprogramok [ilyenek például a nem a fizetett munkavégzés körébe tartozó tevékenységek, az alapvető javak tekintetében való önellátás], a feltétel nélküli alapjómegdelem [amellyel jelen számban Gébert Judit írása foglalkozik részletesebben] vagy a jövedelmi sapkák [maximumok] meghatározása. Ezek szintén növekedésllassító hatásúak lehetnek.

„Posztkapitalista” kezdeményezések

A helyi élet innovatív, „posztkapitalista” modelljei olyan, már jelenleg is működő közösségi kezdeményezések, amelyek megpróbálnak visszalépni a kapitalista kultúrából, tudatosan megkérdőjelezve a magántulajdont, a fizetett munka és a nyereségért történő csere alapelveit. Ilyenek a fogyasztó-termelő szövetkezetek az élelmiszer-termelésben, a városi élelmiszerkertek, a kalózprogramozók, a pénz nélküli működő cserepiacok, a szívességbankok, a kereskedelem- és reklámentes övezetek és a megosztáson alapuló, közösségi gazdaság típusai [co-housing, foglalt házak, couchsurfing, autómegosztás, eszközmegosztás stb.]. Ezek szembemennek az elüzletiesedés logikájá-

val, és kevésbé erőforrás-igényesek lehetnek, mint piaci megfelelőik.

Magántulajdon helyett állami és közösségi tulajdonlás?

A magántulajdon a tőkeakkumuláció és a növekedés fő oka, így a nemnövekedés szerint szükséges olyan új tulajdonformák elterjesztése [van Greythuisen, 2012], amelyek nincsenek kitéve a növekedés kényszerének. Ilyenek lehetnek az állami tulajdon és a közösségi tulajdoni rendszerek. Ezek esetében – bár naivítás lenne ezt automatikusan feltételezni – nagyobb eséllyel megvalósulhatnak környezeti és társadalmi célok vagy éppen önkorlátozás a növekedésben. A vállalkozási formák kapcsán a hangsúly a nonprofit és a szövetkezeti formákon – például a termelői szövetkezeteken – van, amelyekben mindenki fizetett tulajdonos és alkalmazott egyben. Ez nem a piac kiiktatását jelenti [hiszen az hatékony információ-termelő, -feldolgozó és erőforrás-allokáló eszköz], hanem annak újfajta, nem elsősorban magántulajdonon alapuló működését. Azaz nem egy autokrata jellegű [hazánkban gyakran „szocialistaként” hivatkozott] tervgazdaság bevezetéséről van itt szó, hanem éppen ellenkezőleg, a tulajdon – és így a gazdálkodás – demokratizálásáról alternatív tulajdonformák elterjesztésével.

Összegző gondolatok

A nemnövekedés irányzata számos szakpolitikai javaslatlall él a gazdaság növekedésének lassítására, megállítására. E javaslatok egy része elméletben tökéletesen kapitalizmuskonform, jelenlegi alkalmazásuk mégis messze van a nemnöve-

kedés szerint kívánatos mértéktől. Ha a nemnövekedés által javasolt környezet-terhelési kvótákat [például egy CO₂-kvóta] olyan mértékben, hogy ezek ténylegesen alkalmasak legyenek a gazdaság fizikai növekedésének megállítására, akkor az alapvető mértékben érintené a fogyasztói társadalmak kényelmes életmódját és a [nagy]vállalati érdekeket. Nem csoda, hogy eddig nem is sikerült ezeket ilyen mértékben bevezetni [van Griethuysen, 2012]. A nemnövekedés által javasolt pénzügyi reformok is utópisztikus elképzelésnek tűnnek, már csak az ellenérdekelte szereplők lobbijereje miatt is, de várat magára a nemnövekedés munkával kapcsolatos javaslatainak széles körű elterjedése is.

A helyi élet posztkapitalista modelljei jelenleg kis léptékben, emberek és közösségek szűkebb csoportjai által, a kapitalizmus margóján működnek. Ráadásul feltételezik a kapitalizmus működését, hiszen a szükségletek viszonylag szűk körére [pl. élelmiszer] irányulnak, így a szükségletek nagyobb részének kielégítési módja továbbra is a kapitalista termelés.

A nemnövekedés által javasolt eszközök harmadik csoportja a kapitalizmus egyik alapintézményét, a magántulajdont kérdőjelezi meg. Bár az állami tulajdon egyes területeken [például közszolgáltatások] jelentős mértékű, a közösségi tulajdoni rendszerek, termelői szövetkezetek jelenleg a gazdasági élet margóján működnek. Ebből

fakadóan fogalmunk sincs, hogy mi történne, ha e tulajdonformák nagyobb léptékben is elkezdénék felváltani a magántulajdont, ami ráadásul rövidebb távon szintén nem tűnik kifejezetten realisztikus forgatókönyvnek.

Azaz legyen szó a nemnövekedés kapitalizmuskonform, posztkapitalista vagy a kapitalizmust alapjaiban megkérdőjelező javaslatairól, jelenleg mindegyik csupán marginális mértékben működik. Ez azonban nem meglepő, hiszen nagyobb mértékű és léptékű elterjedésük alapvetően kérdőjelezné meg a jelenlegi fogyasztói életmódunkat, valamint a domináns gazdasági [hatalmi] struktúrákat. Ahogyan a nemnövekedéssel foglalkozó

kutatók is fogalmaznak: ahhoz, hogy ezen eszközök alkalmazása és a nem növekvő gazdaságba történő átmenet ne csupán utópisztikus elképzelésnek tűnjön, alapvető morális változásra is szükség van a társadalomban. A nemnövekedés tehát strukturális és morális kérdés is egyben.

IRODALOMJEGYZÉK
Blauwhof, F. B.
[2012]: Overcoming

accumulation: Is a capitalist steady-state economy possible? **Ecological Economics**, Vol. 84, 254–261. o.

Kallis, G., Kerschner, C., Martinez-Alier, J. [2012]: The economics of degrowth. **Ecological Economics**, Vol. 84, 172–180. o.

Lawn, P. [2011]: Is steady-state capitalism viable? *Ecological Economics Reviews*, **Annals of the New York Academy of Sciences**, Vol. 1219. 1–25. o.

Tóth, G., Szigeti, C. [2016]: The historical ecological footprint: From over-population to over-consumption. *Ecological Indicators*, 60, 283–291. o.

van Griethuysen, P. [2012]: Bonadiagnosis, bonacuratio: How property economics clarifies the degrowth debate. **Ecological Economics**, 2012, 262–269. o.

ÍZELÍTŐ A NEMNÖVEKEDÉS IRÁNYZATÁBÓL

SZERZŐK: Páli-Dombi Judit PhD hallgató / Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtani Doktori Iskola
Málovics György egyetemi docens / Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar Kutatóközpont

A nemnövekedés [de-growth] alternatív irányzatként jelent meg a főáramú közgazdasági gondolkozással szemben, azt képviselve, hogy a gazdasági növekedés nem feltétlenül kívánatos, sőt sok esetben társadalmi és környezeti szempontból is kifejezetten káros. Tanulmányunkban röviden, a teljesség igénye nélkül bemutatjuk az irányzat alapjait, értelmezéseit, szintjeit és eszközeit.

Bevezetés

A tudomány képviselői és a civil közélet szereplői már több évtizede, a Római Klub 1972-es jelentése óta vitatják a gazdasági növekedés fenntarthatóságát. A környezeti és társadalmi problémák súlyosbodásával sokan úgy gondolják: radikális beavatkozásokra van szükség ahhoz, hogy meg tudjuk óvni a világot, ahol élünk. Az egyik ilyen, komoly átalakítások szükségességét hangsúlyozó, alternatív, a növekedéscentrikus főáramú közgazdaságtanhoz kritikával viszonyuló irányzat a „nemnövekedés”.

A tudományban és a társadalomban egyaránt komoly vita folyik arról, hogy lehetséges-e egyáltalán fenntartható gazdasági növekedés, vagyis a gazdasági teljesítmény folyamatos, gyakorlatilag végtelen időig tartó növelése [Dombi, Málovics, 2015]. A környezeti problémák megoldatlansága mellett napjainkra egyre nyilvánvalóbb, hogy a jövedelem határhaszna csökken, másfelől pedig az emberek jóllétét a jövedelmen kívül még számtalan egyéb tényező befolyásolja [Stiglitz és szerzőtársai, 2009]. A jövedelem tehát csak eszköz értékes cselekedetek elérésére [Sen, 2003].

A nemnövekedés irányzata részben a fenti komoly problémák, részben pedig más gondolkodók [például Nicholas Georgescu-Roegen, Jacques Ellul, André Gorz, Cornelius Castoriadis, Ernst Schumacher, Serge Latouche] munkásságának hatására jött létre, azt hangsúlyozva, hogy a gazdasági növekedés nemhogy gyógyír a társadalmi és környezeti problémáinkra, hanem sokkal inkább a probléma maga [Liegey és szerzőtársai, 2013].

A nemnövekedés fogalmának jelentése, értelmezési lehetőségei

A nemnövekedés ötlete tehát alternatív irányként jelent meg, hogy megoldásokat találjon olyan problémákra, mint a növekvő területi és jövedelmi különbségek, a jólléti gondok, továbbá a globális környezeti problémák. A nemnövekedés célja, hogy hozzájáruljon egy békés és demokratikus átmenethez egy igazságosabb társadalom és élhetőbb környezet irányába anélkül, hogy a gazdaság méretét tovább kellene növelni [Latouche, 2011]. A nemnövekedés lényege nem a nemnövekedés támogatása a jelenlegi rendszerben. A kapitalizmus jelenlegi intézményein nyugvó, növekedésorientált gazdaságok felkészületlenek arra, hogy miként lehet nem növekedni. Gazdasági növekedés nélkül összeomlanak, és csak újabb problémák jelentkeznek a korábban említettekhez. Az irányzat szerint e jelenlegi rendszert újra kellene strukturálni olyan módon, hogy a nagyobb jóllét a termelés és a fogyasztás folyamatos növelése nélkül valósulhasson meg [Kallis és szerzőtársai, 2012]. Tehát a nemnövekedés egyfajta transzformatív fenntarthatósági elmélet, amely érzékeny mind a társadalmi, mind a környezeti problémákra.

A nemnövekedés kifejezés jelentését három különböző szempontból is meg lehet közelíteni. Értelmezhető egy provokatív szlogenként, társadalmi [civil és politikai] mozgalmként vagy tudományos elméletként.

E megközelítéseket nem lehet egymástól élesen elválasztani. A nemnövekedés jó pél-

dája a „mozgalom által vezetett tudománynak”, ahol is a mozgalmak által generált tudás az akadémiai irodalomban tisztul le és erősödik meg [Demaria és szerzőtársai, 2013]. A közösségi csoportok által generált mozgalmi-aktivista tapasztalati tudásból olyan fogalmak jönnek létre, mint például az ökológiai adósság vagy a környezeti igazságosság. E fogalmakat a tudomány elemzi, értelmezi, használja, újradefiniálja. De ennek az ellenkezője is megtörténhet: a civil aktivista-csoportok elkezdhetik használni a tudomány által létrehozott fogalmakat.

A nemnövekedés szintjei, eszközei

A nemnövekedés megvalósításához szükséges lépések négy fő csoportba sorolhatók attól függően, hogy a társadalom mely szintjét érintik, az egyénitől a nemzetek feléig [Liegey és szerzőtársai, 2013]. Ezek az eszközök nyolc fő vezérelv köré csoportosulnak: értékrendcsere, fogalmi keret-váltás, átstrukturálás, újraelosztás, visszatérés a lokálshoz, csökkentés, újrafeldolgozás és újrahasonosítás [Latouche, 2011].

Egyéni szinten a nemnövekedés programja felfogható egy életstílusként, ahol a társadalom egyes résztvevői önként választanak egy egyszerű, fenntartható életmódot. Ez nem aszketizmust jelent, hanem a „jobbát kevesebből” elv megvalósulását. Ezt az életformát elsősorban az anyagi javakra koncentrált, nyugati fogyasztói társadalmak tagjainak kellene magukra vállalni, mivel ők a nemnövekedés irányzata szerint ökológiai értelemben túlfogyasztanak.

A közösségi szint a nemnövekedés programjában kiemelt szerepet játszik, az irányzat képviselői erőteljesen hisznek az alulról jövő [bottom-up] kezdeményezésekben. Lokális szinten a kisebb-nagyobb csoportok [pl. lakóközösségek, városnegyedek, városok] tagjainak új együttélési formákat kellene kialakítaniuk, amelyek a termelés és a fogyasztás nagyobb léptékű, új modelljeivé válhatnak, mintául szolgálhatnak. Ilyen kezdeményezések például a helyi pénzek vagy a helyi ellátási rendszerek.

Az irányelvek nemzeti szinten történő gyakorlatba ültetése, a top-down intézkedések nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy egy valódi átmenet elindulhasson [Van den Bergh, 2011]. A helyi, közösségi pénzek bevezetése mellett többek között szükség van olyan monetáris és fiskális politikára, amely bolygónk végességét figyelembe veszi [Farley és szerzőtársai, 2013]. A jelenleg forgalomban lévő adósságalapú pénzrendszer ezt nem segíti [Demaria és szerzőtársai, 2013]. Nemzeti szinthez köthető, de akár közösségi szinten is megvalósítható a szakirodalom által igen fontosnak tekintett feltétel nélküli alapjövedelem [basic income] vagy alapjuttatás [Liegey és szerzőtársai, 2013].

Nemzetek feletti szinten multilaterális egyezményekre és ezek betartására, illetve megfelelő szakpolitikák alkalmazására van szükség a szennyező anyagok csökkentéséhez és az erőforrások megfelelő

használatához. Ilyenek lehetnek például az abszolút erőforrás-felhasználási és szennyezéskibocsátási korlátok.

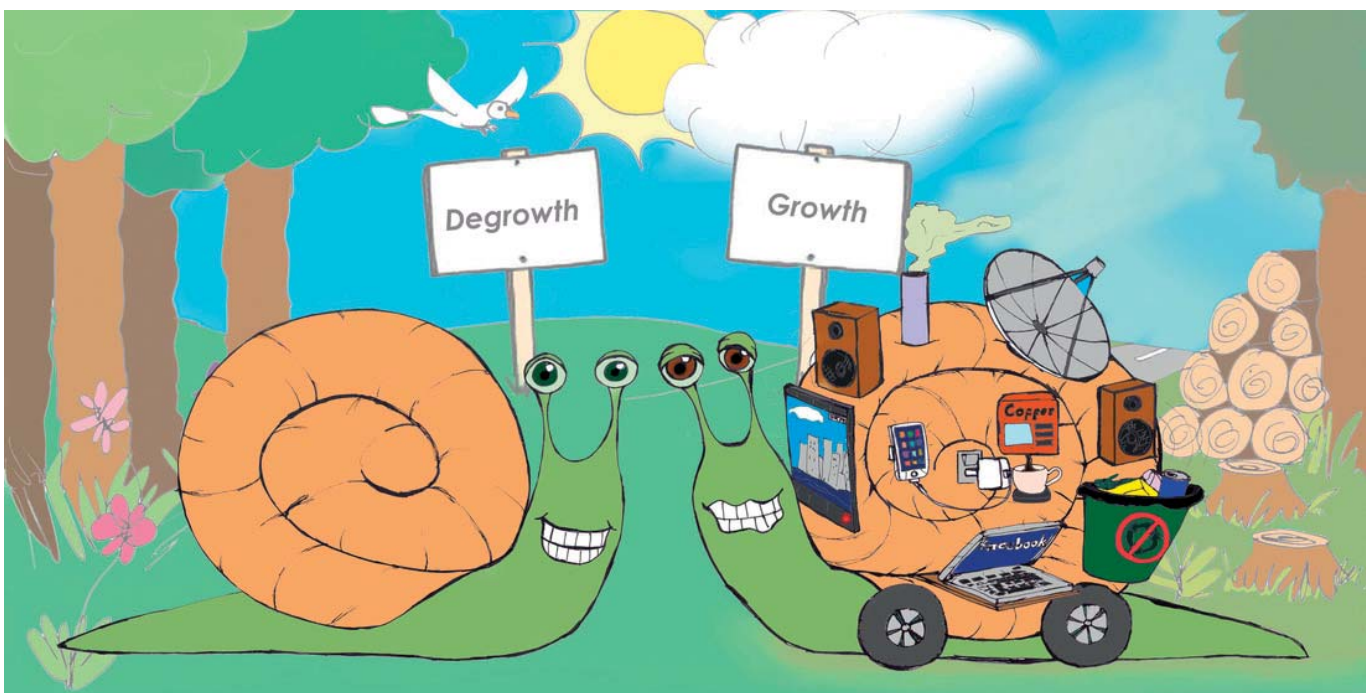
Összegző gondolatok

A nemnövekedés irányzata nem állítja, hogy a Föld minden egyes régiójában azonnal le kell állni a gazdasági növekedéssel. Természetesen bizonyos mértékű és típusú növekedésre szükség van azokban az országokban, amelyekben az alapszükségletek [például ivóvíz, étel, egészségügyi ellátás] sincsenek kielégítve. Mindezt azonban olyan módon lenne szerencsés megtenni, hogy a társadalmak ne lépjenek bele ugyanabba az ökológiai zsákutkába, mint a túlfogyasztó nyugati civilizációk [Kallis és szerzőtársai, 2012].

Bár a nemnövekedés nem egy koherens, kiforrott paradigma, sőt jelenleg sok szempontból utópisztikus jellegűnek tűnik, alkalmas arra, hogy a kutatók és az aktivisták együtt dolgozzanak nemnövekedési alternatívák, eszközök elemzésén, kidolgozásán, gyakorlatba való átültetésén. Ahogy Latouche [2011] fogalmaz: az a feladat, hogy lépésről lépésre megtaláljuk a gyakorlati megvalósítás lehetőségeit, hogy elindulhasson egy békés átmenet, amely egy, a jelenleginél igazságosabb és környezetileg fenntarthatóbb társadalom irányába vezet.

IRODALOMJEGYZÉK

- Demaria, F., Schneider, F., Sekulova, F., Martinez-Alier, J. [2013]: What is Degrowth? From an Activist Slogan to a Social Movement. **Environmental Values**, Vol. 22. 191–215. o.
- Dombi J., Málovics Gy. [2015]: A növekedésen túl – egy új irányzat hozzájárulása a fenntarthatósági vitához. **Közgazdasági Szemle**, 62. évf. 2. sz. 200–221. o.
- Farley, J., Burke, M., Flomenhoft, G., Kelly, B., Murray, D. F., Posner, S., Putnam, M., Scanlan, A., Witham, A. [2013]: Monetary and Fiscal Policies for a Finite Planet. **Sustainability**, Vol. 5. 2802–2826. o.
- Kallis, G., Kerschner, C., Martinez-Alier, J. [2012]: The economics of degrowth. **Ecological Economics**, Vol. 84, 172–180. o.
- Latouche, S. [2011]: **A nemnövekedés diszkrét bája**. Savaria University Press, Szombathely
- Liegey, V., Madelaine, S., Ondet, C., Veillot, A.-I. [2013]: Jólét gazdasági növekedés nélkül. **A nemnövekedés felé. Kiáltvány a Feltétel Nélküli Alapjövedelemért [FNA]**. Lés Éditions Utopia, Paris
- Sen, A. K. [2003]: **A fejlődés mint szabadság**. Európa Kiadó, Budapest
- Stiglitz, J. E., Sen, A. K., Fitoussi, J. [2009]: **Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress**, <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/en/index.htm>
- Van den Bergh, J. C. J. M. [2011]: Environment versus growth. A criticism of „degrowth” and a plea for „a-growth”. **Ecological Economics**, Vol. 70. No. 5. 881–890. o.

Bod Péter Ákos:

A gazdasági fejlődés nem megoldja, hanem újradefiniálja a globális problémákat

LEJEGYZTE: Szám Dorottya / KÖVET Egyesület

Ha nem lennének akkora jövedelmi és vagyoni különbségek még a fejlett országokban is, akkor nyugodtan kijelenthetnénk: nincs nyomós ok amellett, hogy a gazdasági növekedést továbbra is olyan fontosnak tartsuk, mint a XX. században. Láthatjuk azonban, hogy még a fejlett jóléti államokban is találhatók leszakadó térségek, és élnek olyan családok, amelyek elemi létszükségletei sincsenek kielégítve: a társadalom jóval tagoltabb, mint amit a magas átlagos jövedelmi színvonal ismeretében gondolnánk. A fejlődő világban pedig egyértelműen szükség van a gazdasági fejlődésre, hiszen sokak számára csak vágy marad a tiszta víz, a biztonságos környezet, az elégséges táplálék, a megfelelő lakáskörülmények megteremtése – ugyanakkor környezeti katasztrófához vezetne, ha a XX. század anyagi gyarapodását másolnák le a harmadik világban.

Hozzá kell azonban mindjárt tenni, hogy az egyik legtöbbet vitatott probléma ma a közgazdaságtanban a gazdasági mutatóink alkalmazhatósága. A bruttó hazai termék (GDP) az 1930–1950-es évek között fejlesztették ki egy nemzetgazdaság anyagi teljesítményének mérésére, különös tekintettel a gazdasági válsággal sújtott, illetve a hadban álló államokra. Ekkor, a tömegtermelésen alapuló társadalmak korában a gazdasági teljesítményt viszonylag jól mérte ez a mutatószám. Ahogy azonban az idő haladt, a gazdaság és a technika pedig fejlődött, egyre nyilvánvalóbbá váltak a GDP hiányosságai. A GDP alapvetően a piacon értékesülő teljesítményt összegzi. Azt azonban, hogy egy gazdaság mennyire verseny- és életképes, csak tág hibahatárokkal írja le. A növekedési ütem mellett a gazdaság szerkezete is lényeges: miből fakad a jólét, és mennyire koncentráliódik az anyagi erő, a jövedelem, a vagyon. A szokásos GDP-statisztika érzéketlen az externális hatásokra: egy erdő kivágása és a fa kitermelése növeli a GDP-t, miként az erdőirtás miatti árvíz elleni védekezés költsége is. Könnyen becsaphatjuk tehát magunkat a GDP használatával – jöttek rá a közgazdászok a hetvenes években. Mégis úgy vélem, hogy továbbra is szükség volt/van valamilyen mérési

módszere, máskülönben a gazdaságpolitikai viták parttalanná válnának. Ennek érdekében két út áll a közgazdászok előtt: vagy továbbfejlesztik a bevett gazdasági mutatókat, vagy újakat vezetnek be. Ha az előbbit választjuk, akkor a GDP kiszámításánál figyelembe kell vennünk azokat a tevékenységeket, amelyek javítják a jólétet, de mégsem szerepelnek a mutatóban, viszont ki kell vonnunk a GDP-ből az olyan tevékenységeket, amelyeknek a természeti és társadalmi környezetre kifejtett hatása egyértelműen negatív.

A másik megoldás, hogy olyan mutatókat alkalmazunk, amelyek nem kizárólag a gazdaság teljesítményét tükrözik, hanem képet adnak a társadalmi viszonyokról, a szegénységről, az életminőségről, az ökológiai lábnyomról és a gazdasági fejlődés fenntarthatóságáról.

A következő hétköznapi példa segítségével könnyen megérthetjük, miért van szükség a gazdasági fejlődés mérésének újragondolására. A GDP használata ma olyan, mintha valaki kizárólag annak alapján akarná felbecsülni egy autó értékét, hogy hány köbcentiméteres a motorja. Holott az autót vásárlásnál több szempontot is figyelembe veszünk, így azt, hogy mennyire biztonságos, üzemanyag-takarékos, környezetbarát, esztétikus. Mindezen értékelési szempontok mellett persze van rendeltetése a motor űrtartalmának is, ám az csak egy fontos technikai adat. Ehhez hasonlatosan – úgy vélem – a GDP-t érdemes megtartani, mert technikailag szükség van rá. De nagyot hibázik az

a közgazdász vagy politikus, aki beleszeret egy ilyen gazdasági mutatóba, és annak maximalizálását tűzi ki célul.

Az utóbbi idők technológiai fejlődése, így a digitalizáció abból a szempontból is különleges, hogy olcsó vagy ingyenes szolgáltatásokat tesz hozzáférhetővé. Korábban térképeket vásároltunk, ezek térképészek, nyomdászok, könyvesboltosok munkájának termékei, több szakma képviselőinek is kenyeret adtak. Ezzel szemben ma egy applikáció révén minimális energiaráfordítással, a nullához közeli határköltséggel online térképeket használhatunk. Hasonló ehhez az idő mérése, amely néhány száz éve a gazdagok privilégiuma volt. Ma kultúrtörténetileg új helyzet állt elő: a mobiltelefonok elterjedtsége miatt a világ szegény felén is olcsón és könnyen válasz adható a kérdésre, hogy hány óra van. Egy sor ilyen hasznos szolgáltatás ugyanakkor egyszerűen kimaradhat a szokásos GDP-mutatókból. Furcsán hangzik, de bizonyos tekintetben ma anyagilag jobban élünk, mint amit az adatok mutatnak.

Ebben a gondolatmenetben felcsillan a technológiai optimizmus: lám, az új eljárások jobbá teszik az életünket. Az 1950-es évek generációja még nagy reményeket fűzhetett a jövőhöz, azt gondolva, hogy a műszaki-technológiai fejlődés választ ad a világ kihívásaira: a szegénységre, bűnözésre. Rá kellett jönnünk, hogy a technika csak bizonyos problémákat old meg, míg másokat újradefiniál, sőt újabb bajokat szül. Mi, európaiak sokáig úgy gondoltuk, hogy a hidegháborút lezárva, az integráció mélyülésével és bővítésével végleg magunk mögött tudhatjuk a háború fenyegetését. Ebben ma nem lehetünk biztosak: az erőszak újjáéledhet, a történelmi sérelmek és az elégedetlenségek ismét a felszínre törhetnek. Most, ezen interjú készítésének idején még azt sem tudjuk megmondani, hogy az Európai Unió hány tagból fog állni két év múlva, holott minden szociális problémája és hiányossága ellenére Európa vonzó hely, amely a polgárai többségének igen színvonalas életminőséget és szolgáltatásokat nyújt.

AZ EMBERI ÜRÜLÉK SZEREPE A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSBN

II. rész – Vízőblítéses toalett kontra komposztálás

SZERZŐK: Dr. habil. Zseni Anikó / Környezetmérnöki Tanszék; Nagy Judit / Alkalmazott Mechanika Tanszék / Széchenyi István Egyetem

Bevezetés

Értékével szemben a fejlett világban az emberi ürülék még mindig víztisztítással eltüntetendő hulladékként kezeljük. Az öblítéses toalett alapuló vízi infrastruktúra működtetésének nagy a környezeti ára. A káros hatások orvoslásakor azonban minduntalan a vízszennyezésre koncentrálnak, és emiatt a csővégi – szennyvíztisztítási – módszerek tökéletesítésében látjuk a probléma megoldását. A folyók szennyezését kiküszöbölő, megelőző jellegű lehetőségek vizsgálata háttérbe szorult. Mi több, többekben fel sem vetődik, hogy a vízőblítéses WC legnagyobb környezeti ártalma az ürülék értékes szerves anyagainak a bioszféra anyagforgalmából való kivonása.

Az előző lapszámunkban megjelent cikk folytatása a háztartási szennyvíz szennyezési terhelésével foglalkozik, valamint összehasonlítja a vízőblítéses WC-k és az emberi ürülék komposztálással történő hasznosításának környezeti hatásait.

A háztartási szennyvíz szennyezési terhelése

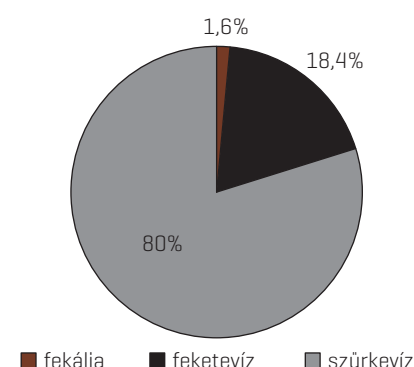
Hazánkban az egy főre jutó ivóvízfogyasztás a statisztikai adatok szerint 2011-ben 34,1 m³ volt, ami körülbelül napi 93,5 liternek felel meg [NEKI, 2013]. A háztartásokban felhasznált víz mennyisége és annak a különböző vízhasználatok közötti megoszlása nagyban függ a háztartásban élők szokásaitól, de általában véve elmondható, hogy a WC-öblítés korszerű [víztakarékos] tartályok használata esetén 15–20%-át jelenti a felhasznált vízmennyiségnek. Azaz a keletkezett szennyvíz kb. 15–20%-a az emberi ürülékkel [fekáliával] szennyezett, úgynevezett fekete víz. Az ürülékkel nem szennyezett, úgynevezett szürke vízben különböző háztartási mosó-, mosogató- és tisztítószer, szappanok találhatók.

Az egy személy által kibocsátott széklet és vizelet együttes mennyisége körülbelül

1,5 l/nap, azaz 550 l/év. Ez az összes vízfogyasztás nagyjából 1,6%-a. A települési szennyvíz szennyezési terhelésének eloszlása azt mutatja, hogy a baktériumok 99%-a a székletből; az N-tartalom 11%-a a székletből, 87%-a a vizeletből, 2%-a a szürke vízből származik. A P-tartalom 40%-a a székletből, 50%-a a vizeletből, 10%-a a szürke vízből; a szervesanyag-tartalom 47%-a a székletből, 12%-a a vizeletből, 41%-a a szürke vízből ered [Toilettes du Monde, 2009] [1. ábra]. Azaz a szennyvíz térfogatának alig 2%-át kitevő ürülékben található a baktériumok 99%-a, az N-tartalom 98%-a, a P-tartalom 90%-a, valamint a gyógyszermaradványok és hormonok teljes mennyisége is. Ezt a 2%-ot hívjuk fel a WC-öblítéskor a szennyvíz térfogatának 15–20%-át jelentő fekete vízzé, majd újra felhívjuk a 80–85%-ot kitevő szürke vízzel [2. ábra]. Emiatt kell a szennyvíz teljes mennyiségét a jelenleg is ismert szennyvíztisztítási technológiáknak alávetni.

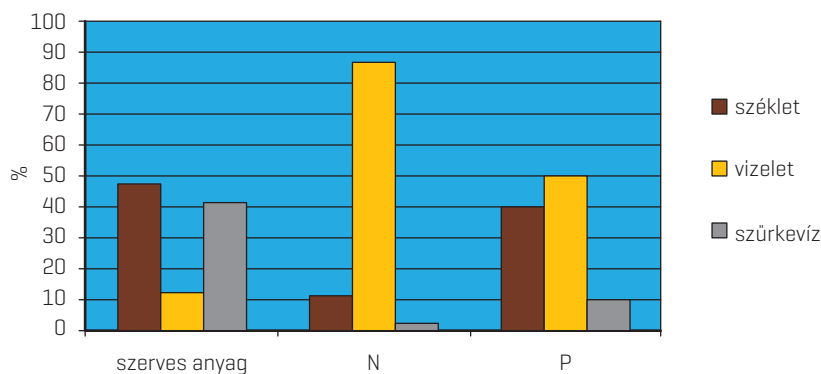
A szürke víz tisztítása messze nem igényelne ilyen mértékű tisztítást. A háztartási szürke vizek minőségi elemzése során a vizsgált paraméterek [többek között összes szervesanyag, összes oldott anyag, összes lebegőanyag, szervesanyag-tartalom, nitrát, foszfát, kálium, kalcium, magnézium, nátrium, mikroelemek] nagy változatosságát mutatták ki attól függően, hogy a szürke víz a fürdésből, a mosásból vagy a főzésből származott [Bodnár és munkatársai, 2014].

A szürke víz anyagtartalma azonban lényegesen kisebb, mint a fekete vízé. Jelenleg azonban a kétféle víz együtt jelenik meg a csatornahálózatban és a szennyvíztisztító telepeken.

2. ábra: A fekália, a fekete víz és a szürke víz egymáshoz viszonyított mennyisége a háztartási szennyvízben

Hazánkban 4,4 kg N/fő és 1 kg P/fő éves kibocsátási fajlagos tényezőkkel számolják a szennyvíztisztító telephez kapcsolt lakosság emissziós adatait [KSH, 2014], ami éves szinten 44 ezer tonna nitrogénnek és 10 ezer tonna foszfornak a csatornahálózatban történő elvezetését jelenti. Ez az adat értelemszerűen a szürke vízzel a szennyvíztisztító telepre jutó nitrogén és foszfor mennyiségét is tartalmazza, de mint láttuk, a háztartási szennyvizek N-tartalmának 98%-a a vízőblítéses WC-kból folyik ki. A szürke víz foszfortartalma elsősor-

1. ábra: A háztartási szennyvíz szennyezési terhelése

ban a használt mosó- és mosogatószeres foszfortartalmától függ.

A szennyvíztisztítás után a magyar háztartások becsült éves kibocsátása 2012-ben körülbelül 1,5 kg/fő nitrogén és 0,35 kg/fő foszfor volt átlagosan. [A kibocsátás régióként igen eltérő a III. tisztítási fokozathoz csatlakozott népesség arányainak régiós változatossága miatt.] Ez az egész országot tekintve 15 ezer tonna szerves formában lévő nitrogén és 3,5 ezer tonna szerves formában lévő foszfor felszíni vizeinkbe történő kibocsátását jelenti. A szennyvíztisztító telepekre beérkező és onnan távozó nitrogén és foszfor mennyisége közötti különbség pedig a szennyvíziszapba (a nitrogén esetében kisebb részben a légkörbe) kerül, majd az iszap felhasználási módjaitól függően a talajba, a felszín alatti vizekbe, a levegőbe. A gond az, hogy így is nagyrészt szerves nitrogén és foszfor formájában.

A vízőblítéses toalett és az emberi ürülék komposztálásának környezeti hatásai

A vízőblítéses WC környezeti hatásai több nagy problémacsoportba rendezhetők. Ezek elemzésekor mindig a felszíni és a felszín alatti vízre gyakorolt hatásokon volt/van a hangsúly. A vízőblítéses toalett használatának, valamint az emberi ürülék komposztálással történő hasznosításának környezeti hatásait az **1. táblázat** foglalja össze

Összegzés

A vízőblítéses WC használatával ördögi körbe kerültünk: a szennyvíztisztítás során az emberi ürülék vízszennyező anyagokká alakítjuk át, miközben a talajok hiányzó tápanyagtartalmát mesterségesen pótoljuk, ami a talajok kizsákmányolásához vezet. Az emberi ürülék ügyében megelőző (szerkezetváltó) környezetpolitikára lenne szükség, amellyel fenntarthatóbb környezeti erőforrás-használat felé terelhető a gazdaság. A vízfolyások szennyezése esetében ez annak a felismerését jelenti, hogy a szennyvíztisztítás során tulajdonképpen az ürülékben lévő értékes szerves nitrogén- és foszforvegyületeket vízszennyező anyagokká alakítjuk. A vízőblítéses WC legnagyobb környezeti ártalma nem is ez a szennyezés, hanem az ürülék értékes szerves anyagainak a bioszférára anyagforgalmából való kivonása. Közelítő számításaink alapján a Föld teljes lakosságát tekintve évente körülbelül 2,6–3,8 millió tonna biomassza keletkezik az emberi

ürülékből. Ez 175–350 millió tonna szerves anyagot jelent. Ebben elemekre lebontva 25–50 millió tonna nitrogén, 2,8–9 millió tonna foszfor, 4–11 millió tonna kálium található. Fel kellene ismernünk, hogy az a nézet, amely szerint minél jobban megtisztítjuk az ürülékünket elvezető szennyvizet, annál jobban óvjuk a környezetünket, hibás. Az emberi ürülék is a bioszféra része, és a természetes körfolyamatokba történő visszavezetése a jövő ételtermelésének elengedhetetlen feltétele.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bodnár I. és munkatársai [2014]: **Qualitative characterization of household greywater in the Northern Great Plain Region of Hungary**. Environmental Engineering and Management Journal, 2014, 13 [11]: 2717–2724. o.
- KSH [2014]: **Környezeti helyzetkép 2013**. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- NEKI [2013]: **Magyarország környezeti állapota 2013**. Nemzeti Környezetügyi Intézet, Budapest
- Toilettes Du Monde [2009]: **Guide toilettes seches**. Assaïmissement Ecologique et solidarite. Nyons, Franciaország, P81.

1. táblázat: A vízőblítéses toalett és az emberi ürülék komposztálásának környezeti hatásai

A vízőblítéses WC környezeti hatásai	Az emberi ürülék komposztálásának környezeti hatásai
Változások a természetes vízkörforgásban (a vízellátás céljára kitermelt felszín alatti víz rövid úton a felszíni vizekbe kerül, nem pedig a talajba).	Nem avatkozik bele a természetes vízkörforgásba.
A vízfogyasztás mennyiségi és minőségi problémái (utóbíra példa: az ivóvíz tisztasági követelményeinek megfelelő vízzel történik a WC öblítése).	Csökken a vízfogyasztás.
A háztartási szűrkeviznek is feketevíz-tisztításon kell átesnie, feleslegesen.	A háztartási szennyvíz emberi fekáliát nem tartalmaz, így a háztartási szűrkevíz tisztítása egyszerűbb technológiával, akár egyedileg is megoldható.
A szennyvízelvezetés és -tisztítás energia- és költségigényes (ami az energiaforrások csökkenését, a CO ₂ -kibocsátás növelését okozza).	A szennyvízelvezetés és -tisztítás energia- és költségigénye jelentősen lecsökken.
Az ürülék szervesanyag-tartalma szerves nitrogén és foszfor formájában jut a vizekbe, ami eutrofizációt okoz.	A felszíni vizek emberi ürülékből származó szerves nitrogén- és foszfor-szennyezése megszűnik, az eutrofizáció jelentősen csökken.
A szennyvíziszapban felhalmozódó szerves nitrogén és foszfor a talajba kerül, ami a felszíni és a felszín alatti vizek elszennyeződését, valamint a talaj humusztartalmának gyorsabb lebomlását okozza.	Az ürülékből nem képződik szennyvíziszap.
A szennyvíziszap égetésekor az eredeti szerves molekulákból CO ₂ és egyéb gázok keletkeznek.	Az ürülékből nem képződik szennyvíziszap.
Az emberi ürülék szerves anyagaiból nincs humuszképzési lehetőség.	Az emberi ürülék szerves anyagaiból humusz képződhet.
Az ürülék tápanyagtartalma veszendőbe megy.	Az emberi ürülék tápanyagtartalma visszakerül a biológiai körfolyamatokba.
A talaj termőképességének növelésére műtrágyákat kell alkalmaznunk, és ez negatív környezeti hatásokat generál, valamint energia- és erőforrás igénye van.	A műtrágyák felhasználása jelentősen lecsökken, így azok negatív környezeti hatásai, valamint az energia- és erőforrások használata is csökken.
A műtrágyázás a talajok humusztartalmának gyorsabb lebomlását okozza, ami rontja a talaj szerkezetét, vízgazdálkodási tulajdonságait, kelátképző, adszorpciós és pufferkapacitását.	A talajok kizsigerelése és a talajerózió visszaszorul. A komposztált ürülékkel való trágyázás növeli a talajok humusztartalmát.
Az ételtermelés nem fenntartható.	Az ételtermelés fenntarthatóbbá válik.
Az ipari és kommunális szennyvizek együttes kezelésekor nehézfémek halmozódhatnak fel a szennyvíziszapban.	Az emberi ürülék nehézfém-tartalma minimális, a nehézfémek a táplálékkal (javarészt a talajról betakarított terméssel) kerülnek be a szervezetbe.
Az emberi ürülék komposztálás nélküli felhasználása a mezőgazdaságban (nem komposztált trágya, hígtrágya, szippantott folyékony települési hulladék): a baktérium- és béléregpete-tartalom nagyon magas.	A helyesen komposztált emberi ürülék fekáliás eredetű baktériumtartalma elenyésző, a béléregpeték is elpusztulnak a hosszú ideig tartó komposztálás során.

A BOLDOGSÁGELŐNY

avagy a munkahelyi boldogság jóllételeméleti alapjai

SZERZŐ: Takács Dávid egyetemi docens / Budapesti Gazdasági Egyetem

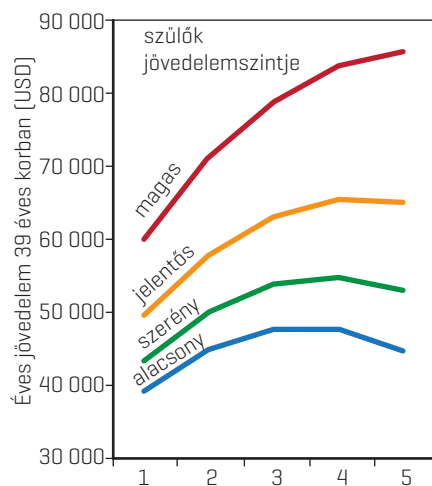
Korábbi lapszámainkban írtunk már arról, hogy mi teszi az embert boldoggá, illetve mennyiben növeli a pénz vagy éppen a társadalmi rangsorban elfoglalt helyünk a szubjektív jóllétünket. Ezt a megközelítést egyes friss – elsősorban a munkahelyi boldogsággal foglalkozó – kutatások egy hagyományos egyenletnek tekintik: objektív, mérhető tényezőkből levezethető a szubjektív boldogságérzet. Szemben az új egyenlettel, amelyből az olvasható ki, hogy a szubjektív jóllét miképpen befolyásolja az objektíven mérhető paramétereket [mint például a munkahelyi termelékenységet, az egészséget stb.]. Amint azt látni fogjuk, már a korai felmérések is felvetették az oksági viszony kérdését, azazhogy az objektív tényezők határozzák-e meg a szubjektív boldogságérzetet, avagy fordítva. Ezt a kérdést járjuk körbe a következőkben, nem titkolva azt a célt, hogy rovatunkban idén a munkahelyi boldogság, vagy ha úgy tetszik, az új egyenleté legyen a főszerep.

Az anyagi gazdagság és a szubjektív jóllét összefüggését vizsgálva, a kutatók azt találták, hogy a két tényező közötti szoros statisztikai kapcsolat [korreláció] esetén az oksági viszony iránya [vagyis hogy a gazdagság okoz boldogságot, avagy fordítva] egyáltalán nem eldöntött kérdés. Számos kutatási eredmény utal fordított ok-okozati kapcsolatra, azazhogy a szubjektív boldogságérzet határozza meg az egyes objektíven mérhető paraméterek értékét.

Hosszú időszakot átölelő vizsgálatok eredményeiből azt olvashatjuk ki, hogy a jóllétnek meghatározó szerepe van az egyéni jövedelem alakulásában, mégpedig úgy, hogy a boldogabb emberek többet keresnek. A kutatók azt találták, hogy az első évfolyamos főiskolai hallgatók boldogságsszintje jól korrelált később elért jövedelmükkel.

Hasonló összefüggést tárt fel Marks és Fleming [1999] egy ausztrál mintán, illetve Staw [1994] is. Az utóbbi vizsgálat során a kezdeti állapot jövedelemszintjének hatását statisztikailag kiszűrve is igazolódott a fel-

1. ábra Felnőttkori jövedelem a főiskola első évének boldogságérzete és a szülők jövedelemszintje függvényében

Mennyire volt vidám az egyén a főiskola első évében?

Forrás: Diener és Seligman, 2004

tételezés. Graham és munkatársai [2004] kutatásainak tükrében a boldogság akkor is jól jelezte előre a későbbi jövedelmet, ha kiszűrték a társadalmi-gazdasági és a demográfiai változók hatását. Azt is kimutatták, hogy a boldogabb emberek sikeresebbek a munkahelyükön, de közvetlenül a termelékenységük is magasabb [Harter, 2000].

Az egyik legutóbbi felmérés [Oswald és munkatársai, 2014] szerint a boldog munkavállalók átlagosan 12 százalékkal hatékonyabban dolgoznak. A kísérletek során véletlenszerűen kiválasztották a dolgozók egy csoportját, majd jobban odafigyeltek rájuk, jobban törődtek velük, hogy boldogabbnak érezzék magukat. Így érték el a termelékenység növekedését. A kutatók az ellenkező oldalt is vizsgálták, és azt találták, hogy gyász vagy betegség idején kimutathatóan visszaesik a munkahelyi teljesítmény.

Érdeemes megjegyeznünk, hogy az efféle vizsgálatok gyökerei egészen az 1920–1930-as évekre nyúlnak vissza. Elton Mayo az immár klasszikussá vált hawthorne-i kísérletei során igazolta, hogy egyes esetekben a mun-

kakörülmények fizikai tényezőinél fontosabb a munkavállalók jólléte.

A szubjektív jóllétérzés az ember fizikai állapotát is befolyásolja. Egy az 1950-es években kezdődött vizsgálat kimutatta, hogy az optimista betegek átlagosan nyolc évvel tovább élnek, mint a pesszimisták [Maruta és munkatársai, 2000]. Egy másik, klinikai vizsgálat tanulsága szerint azok, akiket valamilyen beavatkozás előtt jó hangulatba hoztak, jobban túrték a fájdalmat [Cogan és munkatársai, 1987]. Végül egy fontos, gyakorlati jelentőséggel is bíró kísérlet: Ulrich [1984] műtéten átesett betegek lábadozását kísérte figyelemmel, és azt találta, hogy az a csoport, amelynek kellemes fákra néző kilátást biztosítottak, gyorsabban felgyógyult, mint az a csoport, amelyik egy téglafalat volt kénytelen nézni.

A boldog emberek általában tovább is élnek. Ezt támasztja alá egy érdekes véletlen kísérlet. Egy amerikai apácázárda rendfőnöke 1932-ben elhatározta, hogy minden belépő nővérrel írat egy vázlatos önéletrajtot. Az írományokat megőrizték, és nemrégiben független pszichológusok értékelték aszerint, hogy mennyi pozitív érzelmet lehet kiolvasni belőlük. Majd ezeket az értékeléseket összehasonlították azzal, hogy az egyes nővérek mennyi ideig éltek. A figyelemre méltó eredmény az volt, hogy a pozitív érzések mennyisége, amelyet egy nővér a húszas éveiben írásba foglalt, kiváló előrejelzője volt annak, hogy milyen hosszú ideig élt.¹

A boldogság persze nemcsak alapvető beállítottság, hanem életesemények eredménye is lehet. A jótékony hatások ekkor is jelentkeznek. Például amikor valamilyen boldog élményben van részünk, akkor a szervezetünk biokémiailag jobban működik, a vérnyomás és a pulzusszám is nagy valószínűséggel esik.² A különösen jó élmények hosszan tartó hatást gyakorolhatnak az egészségünkre. Redelmeier és Singh [2001] vizsgálatában ugyan összemosódik a siker és a boldogságérzet, de az eredmény így is sokatmondó. A kutatók annak a 750 színésznek és színésznőnek az élettartamát nézték meg, akiket

valaha is Oscar-díjra jelöltek. Feltételezhetjük, hogy a zsűri döntése előtt a későbbi győztesek és vesztesek átlagban egyformán egészségesek voltak. Azok azonban, akik végül megnyerték az Oscart, átlagosan négy évvel tovább éltek, mint azok, akik nem. Lelkileg ekkora többletet jelentett számukra a győzelem – legalábbis statisztikailag.

Akárhogyan is mérjük a boldogságot, mindig úgy tűnik, hogy hasznos az egészségünk szempontjából³ [egyéb tényezőket változtatlanul hagyva].⁴ A magas szubjektív jóléttel rendelkezők a statisztikák tanúsága szerint tovább élnek [Palmore, 1969], és kisebb náluk a szívkoszorúér-betegségek kockázata [Sales és House, 1971]. A boldog embereknek általában sokkal erősebb az immunrendszerük, és alacsonyabb a szervezetükben a stresszt okozó kortizol szintje. Ha mesterségesen influenzavírus-fertőzés veszélyének teszik ki őket, akkor kevésbé valószínű, hogy elkapják a betegséget. Komolyabb műtétek után is nagyobb valószínűséggel gyógyulnak fel [Layard, 2005].

Nem meglepő tehát, hogy egyre népszerűbb kutatási terület a munkahelyi boldogság [happiness at work], hiszen a boldog dolgozó nemcsak termelékenyebb, hanem az esze is jobban vág. Találékonyabb, ráadásul még a munkatársakkal is jobban tud együttműködni [Achor, 2010]. Így a vállalatoknak is egyértelmű érdeke munkavállalóik boldogságának előmozdítása, hiszen ezáltal a cég is nyereségesebben működhet. Ez a bevezetőben is említett új egyenlet Shawn Achor *The Happiness Advantage* [Boldogságelőny] című könyvének a legfőbb üzenete.

Következő lapszámunkban folytatjuk a munkahelyi boldogságról szóló cikksorozatunkat, ezúttal a munkahelyi boldogság gyakorlati kérdéseit fogjuk körüljárni.

IRODALOMJEGYZÉK

Achor, S. [2010]: **The Happiness Advantage: The Seven Principles of Positive Psychology That Fuel Success and Performance at Work**. Crown Business

Cogan, R., Cogan, D., Waltz, W., McCue, M. [1987]: **Effects of laughter and relaxation on discomfort thresholds**. *Journal of Behavioral Medicine*, 10(2): 139–144.

Danner, D. D., Friessen, W. V., Snowdon, D. A. [2001]: **Positive Emotions in Early Life and Longevity: Findings from the Nun**

Study. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 80, 804–813.

Davidson, R. J., Jackson, D. C., Larson, C. L. [2000]: **Human electroencephalography**. In: *Principles of Psychophysiology*, eds. J. T. Cacioppo, G. G. Bernston, L. G. Tassinary, 27–52. Cambridge Univ. Press. 2nd ed., New York

Diener, E., Seligman, M. E. P. [2004]: **Beyond Money Toward an Economy of Well-Being**. *American Psychological Society*, Vol. 5. No. 1.

Graham, C., Eggers, A., Sukhtankar, S. [2004]: **Does happiness pay? An exploration based on panel data from Russia**. *Journal of Economic Behavior & Organization*, Vol. 55, 319–342.

Harter, J. K. [2000]: **The linkage of employee perception to outcomes in a retail environment: Cause and effect?** *The Gallup Research Journal*, 3(1), 25–38.

Layard, R. [2005]: **Happiness: Lessons from a New Science**. Penguin, New York

Marks, G. N., Fleming, N. [1999]: **Influences and consequences of well-being among Australian young people: 1980–1995**. *Social Indicators Research*, 46, 301–323.

Maruta, T., Colligan, R. C., Malinchoc, M., Offord, K. P. [2000]: **Optimists vs. pessimists: Survival rate among medical patients over a 30-year period**. *Mayo Clinic Proceedings*, 75, 140–143.

Oswald, A. J., Proto, E., Sgroi, D. [2014]: **Happiness and Productivity**. University of Warwick, UK. JOLE 3rd Version: 10. February 2014.

Palmore, E. [1969]: **Predicting Longevity: A Follow-Up Controlling for Age**. *Gerontologist*, 9:44, 247–250.

Ryff, C. D., Singer, B. [2003]: **Flourishing under fire: Resilience as a prototype of**

challenged thriving. In: C. L. M. Keyes, J. Haidt [eds.]: *Positive psychology and the life well-lived*. 15–36 APA, Washington D. C.

Sales, S. M., House, J. [1971]. **Job Dissatisfaction as a Possible Risk Factor in Coronary Heart Disease**. *Journal of Chronic Diseases*, 23, 861–873.

Staw, B. M. [1994]: **Employee Positive Emotion and Favorable Outcome at the Workplace**. *Organization Science*, 5(1) February, 51–71.

Ulrich, R. S. [1984]: **View through a window may influence recovery from surgery**. *Science*, Vol. 224, Issue 4647, 420–421.

JEGYZETEK

- 1 Azokat tekintve, akik még 1991-ben is életben voltak, a következő kilenc évben a nők legvidámabb 25%-ának csupán a 21%-a halt meg, szemben a legkevésbé vidám 25%-kal, akik közül 55% távozott el [Danner és munkatársai, 2001; idézi: Layard, 2005].
- 2 Ryff és Singer [2003], Davidson és munkatársai [2000]. Ezekre az összefüggésekre kérdőíves és agyi vizsgálatok együttes alkalmazásával derült fény. Ryff és Singer azt is bemutatja, hogy a szerelmi és szeretetkapcsolatok jótékony hatással vannak a stresszindikátorokra, pontosabban, az általuk „allostatikus tehernek” nevezett mutatóra, amely a stresszel összefüggésbe hozható fizikai indikátoroknak egy súlyozott átlaga.
- 3 Jóllehet Karinty szerint az emberek nem egészséget akarnak, hanem boldogságot.
- 4 Lásd például Ryff és Singer [2003].

Időszerű közgazdasági kérdések

AZ EGYENLŐTLENSÉGREJTÉLY

SZERZŐ: Nagy Zita Barbara PhD hallgató / Pannon Egyetem, Georgikon Kar

A világgazdaságban bekövetkezett változások egyik legfontosabb jellemzője a területi különbségek növekedése, a gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségek fokozatos erősödése, a földrajzi tér differenciálódása. A kontinenseken jelentős területi különbségek alakultak ki, és mára rendkívül magas szinten rögzültek. Az egyenlőtlenség empirikus tanulmányozása kezdetben leginkább a szociológusok, statisztikusok érdeklődését ragadta meg. Az iparosodás korai szakaszában a nyugati országokban, sőt még Japánban is egyre nőttek az egyenlőtlenségek. Ennek alapján feltételezték, hogy a szegények kíméletlen kizsákmányolása volt a feltétele a növekedésnek [Myrdal, 1974]. Az első világháború után egyre inkább teret nyertek a fejlett országokban az egyenlőségre törekvő nagyarányú reformpolitikai elképzelések. Mindezek az országok ma úgynevezett jóléti államok. Mára azonban az is világossá vált a szocializmus példájából, hogy a teljes egyenlőség sem valósítható meg. Nehru, a független India első miniszterelnöke a *The Discovery of India* [1965] című művében így írt az egyenlőség-egyenlőtlenség kérdéséről: „Bizonyos fokig a fokozott gazdasági egyenlőtlenség elkerülhetetlen egy növekvő gazdaságban. Ennek megakadályozására azonban lépéseket kell tenni. Ha hagyjuk, hogy a dolgok a maguk útján haladjanak, a vagyon még nagyobb vagyonná növekszik.”

A vagyon és a jövedelmek eloszlásáról folytatott viták az 1950–60-as években meglehetősen szűkös tényekből táplálkoztak. Az egyik oldalon úgy vélték, hogy az egyenlőtlenségek folyamatosan növekednek, a másik csoport hívei szerint az egyenlőtlenségek a maguk természetes módján csökkenek. Így vélekedett Kuznyec is, aki azt vallotta, hogy „a jövedelmi egyenlőtlenségek a kapitalizmus fejlett korszakában automatikusan csökkenni kezdenek az adott ország által folytatott gazdaságpolitikától vagy az ország jellegzetességeitől függetlenül, míg végül egy elfogadható szinten állandósulnak” [Piketty, 2015]. Ez a feltevés a második világháború következményeként csaknem minden fejlett országban beigazolódt, de nem feltétlenül azért, amit Kuznyec leírt. Kuznyec egyébként tisztában volt elmélete erősen spekulatív voltával, ami mára nemcsak hogy veszített népszerűségéből, de az empirikus kutatások is az ellenkezőjét mutatják.

A probléma súlyát az is jelzi, hogy Jan Tinbergen Nobel-díjas közgazdász már 1976-ban, a Római Klub jelentésében a jövedelmi egyenlőtlenségek csökkentését fogalmazta meg [Szigeti, Tóth, 2015]. Ez a kérdés ma is időszerű, hiszen a jövedelmek közötti különbségek negyven év elteltével nemhogy csökkentek, hanem még növekedtek is. A vagyonok nemzetközi szintű egyenlőtlensége legfőképpen a jövő szempontjából fontos,

hiszen a globalizált világban soha nem látott méreteket is ölthet. Egyre több közgazdász tartja fontosnak a jövedelmi egyenlőtlenségek jóléttel való összefüggésének vizsgálatát. Egy rangos munkaközösség – a Stiglitz Bizottság – is kiemelten kezeli az országon belüli és az országok közötti jövedelem-egyenlőtlenségek kérdését mint instabilitási kockázatot [Stiglitz és munkatársai, 2009]. Az egyenlőtlenség ugyanis csak egyes embereknek jelent előnyt, a tömegek számára káros és hátrányos [Senf, 2004]. Az életfeltételek romlása, a rendkívüli szegénység ma már több mint egymilliárd embert érint [Rosling, 2015].

Az egyenlőtlenség nagyon különböző formákat ölthet. Különbséget tehetünk társadalmi és gazdasági egyenlőtlenség között. [A gazdasági egyenlőtlenség a vagyoni és a jövedelmi különbségekre vonatkozik.] A két között azonban szoros a kapcsolat, hiszen a társadalmi egyenlőtlenség a gazdasági egyenlőtlenség fő oka, ugyanakkor a gazdasági egyenlőtlenség alátámasztja a társadalmi egyenlőtlenséget.

Ma az egyenlőtlenség minden társadalmi rendszerben jelen van. A nagy kérdés az, hogy hol bontakozik ki az egyenlőség, és hol ver gyökeret a különbözőség. Egyenlőség – akár árákról, akár jövedelmekről van szó – csak tendencia jelleggel, egyenlőtlenségek átlagaként létezik. Az egyenlőség érvénye-

1. táblázat A munkajövedelmek egyenlőtlenségének idő- és térbeli alakulása

A különböző csoportok részesedése a munkajövedelmek összességéből	Gyenge egyenlőtlenség [skandináv országok az 1970–80-as években]	Közepes egyenlőtlenség [Európa a 2010-es években]	Erős egyenlőtlenség [Egyesült Államok a 2010-es években]	Nagyon erős egyenlőtlenségek [Egyesült Államok 2030-ban?]
A leggazdagabb 10% „felső osztály”	20%	25%	35%	45%
amiből a leggazdagabb 1% („domináns osztály”)	5%	7%	12%	17%
amiből a maradék 9% („tehetős osztály”)	15%	18%	23%	28%
A középső 40% „középosztály”	45%	45%	40%	35%
A legszegényebb 50% „alsóbb néposztályok”	35%	30%	25%	20%
Gini-index [szintetikus egyenlőtlenségi mutató]	0,19	0,26	0,36	0,46

Forrás: Piketty [2015], 265. o.

sítése az elosztásban, de a társadalmi és a gazdasági viszonyok bármelyik területén a régi egyenlőtlenségek felszámolásával és új egyenlőtlenségek képződésével jár együtt. Sok esetben a statisztikai átlagszámokban kimutatott egyenlőtlenségek között további különbségek figyelhetők meg. Az átlagjövedelem mögött is hatalmas különbségek rejlenek: sokak jövedelme elmarad a statisztikai átlagtól, míg másoké akár többszörösen is meghaladja ezt. Ezek a jövedelmi egyenlőtlenségek részben a munkajövedelmi egyenlőtlenségekből, részben pedig a tőkejövedelmek eloszlásának különbözőségéből adódnak. Thomas Piketty francia közgazdászprofesszor azt a szabályszerűséget figyelte meg, hogy a tőketulajdon-egyenlőtlenség mindig sokkal nagyobb, mint a munkajövedelmekben fennálló. Ez azokra a gazdasági és társadalmi folyamatokra hívja fel a figyelmet, amelyek a tőkefelhalmozás dinamikáját és a vagyonok eloszlását alakítják [Piketty, 2015].

A munkajövedelmek tekintetében például az erős egyenlőtlenséget mutató társadalmakban a legjobban fizetett 10% körülből a munkajövedelmek 35%-át kapja, a legrosszabbul fizetett 50% a 25%-át, a középső 40% pedig hozzávetőlegesen a 40%-át. Ebben az esetben a Gini-index 36%. A munkajövedelmek tekintetében gyenge egyenlőtlenség [skandináv országok], közepes egyenlőtlenség [Európa a 2010-es években], erős egyenlőtlenség [USA a 2010-es években] és nagyon erős egyenlőtlenség különíthető el.

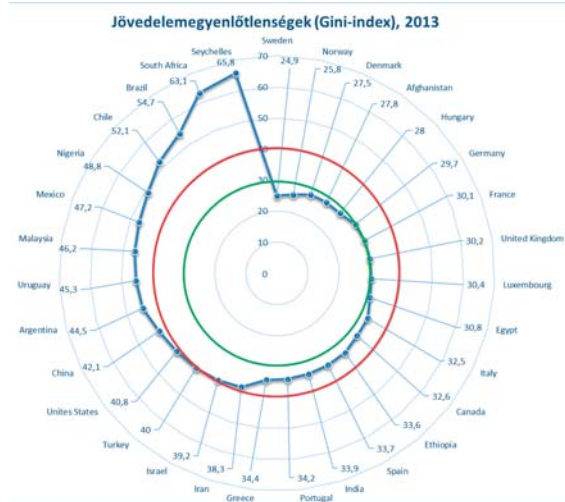
A továbbiakban a Gini-indexet mint a jövedelem és a vagyon eloszlásának mérésére használt közgazdasági mérőszámot használom. A mutató a statisztikai eloszlások egyenlőségeit méri, ezért jól használható a jövedelmi egyenlőtlenségek kimutatásával foglalkozó kutatásokban. A Gini-index értéke 0 és 1 közötti értékeket vehet fel. Ha az értéke 0 [azaz 0%], akkor a populáció minden tagja azonos jövedelemmel rendelkezik, tehát tökéletes az egyenlőség. Ha az értéke 1 [tehát 100%], akkor minden jövedelem egyetlen személy kezében összpontosul, azaz teljes egyenlőtlenség áll fenn. A 0,4 [40%] körüli értéket már viszonylag jelentős egyenlőtlenségként értelmezik. Minél kisebb értéket mutat az index, annál kisebb egy országban a jövedelmi egyenlőtlenség. A fentiek tükrében vizsgálatom célja, hogy a Gini-index alapján összehasonlítást tegyek a különböző országok között a jövedelmek eloszlásának tekintetében.

Az ábrán jól látszik, hogy a Föld egyes országaiban milyenek a jövedelemegyenlőtlenségek. A zöld zónán belül maradók esetében 30% alatti Gini-index mutatható ki, ami gyenge, illetve közepes egyenlőtlenséget jelent. A piros körön kívül esőknél nagyos erős egyenlőtlenségről beszélhetünk. Az országok között a jövedelmi távolság egyre jobban nő, és akkor még nem beszéltünk arról, hogy az országokon belül is egyre nagyobb az egyenlőtlenség. Fontos megemlíteni azonban azt is, hogy egy társadalomban nemcsak a piaci eloszlás egyenlősége befolyásolja a jövedelmek eloszlását, hanem az is, hogy az állam különböző adókkal és transzfer

ekkel mennyire tudja ezeket mérsékelni. Az anyagi javak újraelosztása azonban nem teremti meg a valódi társadalmi egyenlőséget. Gazdasági, társadalmi és politikai következtetésekből is könnyen belátható, hogy a jövedelmeknek sem az egyenlősége, sem egy bizonyos határon túl jelentkező egyenlőtlensége nem tartható fent. A gazdasági és társadalmi folyamatok következményeként jelentkező egyenlőtlenség a kirekesztődés, a kirekesztettség problémáját vonja maga után, továbbá a szegénység és a társadalmi kirekesztettség generációk közötti újratermelődésének felerősödését is eredményezi. Az anyagi depriváció kiterjedtsége negatívan befolyásolja az emberek fogyasztási lehetőségeit [amelyek legfőképpen a szolgáltatások igénybevételében, a vásárolt élelmiszerek minőségében és feldolgozottságában jelentkeznek], az oktatásból és a kulturális javakból való részesedést, valamint a gazdasági és politikai hatalomban való érvényesülést. Az emberiség jelentős hányada jelenleg nemcsak a fizikai és szellemi fejlődéshez szükséges optimális, de még a minimális lehetőségektől is el van zárva.

A világ a társadalmi fejlődés olyan szakaszába ért, amikor új tartalommal ismét aktuálissá vált az egyenlőség-egyenlőtlenség kérdésének felvetése a társadalomtudományi gyakorlatban. Ma már tudjuk, hogy az emberi szükségletek alapvetően egyformák, s a gazdasági fejlettség meghatározta minőségben és módon kielégíthetők lennének, ha a társadalmi viszonyok miatt egyes emberek szükségletkielégítési lehetőségei nem zúgorognának azért, hogy másoké kibővül-

1. ábra Jövedelemegyenlőtlenségek

Forrás: saját szerkesztés a Human Development Report adatai alapján

hessenek. A nagyobb egyenlőség előfeltétele annak, hogy kiemeljék a rászorulókat a szegénység állapotából.

IRODALOMJEGYZÉK

- Antal László [2004]: **Fenntartható-e a fenntartható növekedés?** Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest
- Bokor Ágnes [1987]: **Szegénység a mai Magyarországon.** Magvető Kiadó, Budapest
- Kolosi Tamás [1983]: **Struktúra és egyenlőtlenség.** Kossuth Kiadó, Budapest
- Myrdal, G. [1974]: **Korunk kihívása a világszegénység.** Társadalomtudományi Könyvtár, Gondolat Kiadó, Budapest
- Nemes-Nagy József [2009]: **Terek, helyek, régiók.** Akadémiai Kiadó, Budapest, 206-214. o.
- Piketty, T. [2015]: **A tőke a 21. században.** Kossuth Kiadó, Budapest
- Senf, B. [2004]: **Der Tanz um den Gewinn.** Verlag für Social Ökonomie
- Szigeti Cecília – Tóth Gergely [2015]: **Egyenlőtlen egyenlőtlenségek a XI. században.** Georgikon Napok Nemzetközi Tudományos Konferencia, Keszthely
- Tinbergen, J. [1979]: **A Rio-jelentés [a nemzetközi gazdasági rend átalakítása].** Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest
- Tóth Gergely [2016]: **Gazdasággép.** L'hamattan, Budapest
- Európai Bizottság Jelentése [2011]
- Human Development Reports [2013]
- Stiglitz Report [2009]
- Tárki Monitor Jelentések [2012]: **Egyenlőtlenség és polarizálódás a magyar társadalomban.** TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt., Budapest

Next Office™ – Activity Based Working: válasz a nemnövekedésre az irodákban

SZERZŐ: Budai Henrietta titkár / HuGBC és Kinnarps Hungary Kft.

Hogyan lehet úgy alakítani az irodai tereket, hogy az iroda folyamatosan változó igényekhez, átalakuló pozíciókhoz, növekvő vagy csökkenő dolgozói létszámokhoz igazodjon, szem előtt tartva a hosszú távú fenntartható működést?

A Next Office™ – Activity Based Working, vagyis a tevékenység alapú munkavégzés koncepciója válasz erre a kihívásra, amelyet Európa vezető irodabútor-gyártója, a svéd Kinnarps vállalat dolgozott ki. Fontos volt számukra, hogy ne csak a jelen, hanem a jövő dilemmáira is megoldást nyújtsanak. Így kifejezetten az aktuális munkavégzés típusához és módjához tud igazodni a személyre szabott munkakörnyezet. A koncepció úgy ad teret a növekedésnek, hogy az iroda tényleges mérete nem nő, így környezettudato-

sabb, költséghatékonyabb és produktívabb munkaállomások jönnek létre. A Kinnarps a fenntartható termelés és fejlődés elkötelezett híve, ezért is jelentős eredmény a Next Office™ – Activity Based Working elvének megszületése.

Az új elgondolás az irodai dolgozók kényelme mellett a helytakarékoságot, a flexibilitást és a bővíthetőséget is szem előtt tartja. Szakítva a szokásos „egy ember – egy munkaállomás”, néhány tárgyaló, lobbyster és konyha irodasémával, a munkakörnyezet az új megközelítés szerint több különböző adottságú, inspiráló térből épül fel, és nincs mindenkinek saját asztala. Fenntarthatósági és költséghatékonsági szempontokból ennek az egyik legnagyobb előnye, hogy a szervezeti létszám változása rugalmasan kezelhető anélkül, hogy

újabb területet kellene bérelni, és újabb bútorokat kellene vásárolni. A másik nagy előnye, hogy egy ilyen környezetben mindig az adott munkafeladathoz lehet munkakörnyezetet választani. Így mindig optimális körülmények között dolgozhatnak a munkatársak.

Bár maga a Next Office™ – Activity Based Working koncepció nem a bútorokról szól, de nagyban megkönnyíti az iroda kialakítását, ha kimondottan erre a célra fejlesztett multifunkcionális és flexibilis megoldásokkal töltik meg a teret. Emellett ma már fontossá vált a munkáltatók számára a minőség és az egészségmegőrzés is, amelyhez sokoldalúan hozzájárulnak a Kinnarps ergonomikus bútorai.

Új KÖVET-tagvállalat

A Bosch 1899 óta van jelen Magyarországon. Az 1991-ben újjáalapított regionális kereskedelmi kft.-ből mára jelentős vállalatcsoport, Magyarország egyik legnagyobb külföldi ipari munkaadója lett. A 2014-es üzleti évben a hazánkban 9 leányvállalattal rendelkező Bosch-csoport teljes forgalma 825 milliárd forint, magyarországi forgalma – amelybe nem tartoznak bele a saját vállalatai között folytatott kereskedelmi tevékenységek – 183 milliárd forint volt. A magyarországi Bosch-csoport 2016. január 1-jén több mint 12 000 munkatársat foglalkoztatott. Az egyes gyártó, kereskedelmi és fejlesztési egységekhez tartozó kereskedői és szervízhálózat az egész országot lefedi.

A Bosch-csoport különböző technológiák és szolgáltatások vezető nemzetközi szállítója. Világszerte megközelítőleg 375 000 mun-

katársat foglalkoztat [2015. december 31-én]. Az előzetes adatok alapján több mint 70 milliárd euró árbevételt ért el 2015-ben. A cégcsoport négy üzleti területen végzi tevékenységét, amelyek a következők: mobilitási megoldások, ipari technika, fogyasztási cikkek, energia- és épületechnika. A Bosch-csoport magában foglalja a Robert Bosch GmbH-t, annak mintegy 60 országban működő csaknem 440 leányvállalatával és regionális vállalataival együtt. Ha értékesítési és szolgáltatási partnereit is beleszámítjuk, a Bosch körülbelül 150 országban van jelen. Ez az egész világra kiterjedő fejlesztési, gyártási és értékesítési hálózat a további növekedés alapfeltétele. A Bosch 2015-ben világszerte mintegy 5400 szabadalmi kérelmet nyújtott be. A Bosch-csoport stratégiai célja innovatív megoldások létrehozása a hálózatra kapcsolt világ számára. A Bosch-csoport termékei és szolgáltatásai hasznos megoldásokkal javítják az élet minőségét. Az „Életre tervezve” szlogen ezt a világszerte elérhető technológiát jelenti.

Célunk a helyi gazdasági élet fellendítése

Interjú Perkovátz Tamással, a kékfrank utalvány alapítójával

SZERZŐ: Szám Dorottya / KÖVET Egyesület

A 2008-ban kirobbant gazdasági válság óta egyre több hazai település kacsingat a helyi pénzek felé. Nem véletlen, a forintot helyettesítő fizetési eszközök ugyanis könnyen dinamizálják a helyi gazdaságot: élénkítik a válság sújtotta kis- és közepes vállalkozások forgalmát, miközben vásárlási kedvezményeket nyújtanak a használóiknak. Az utalvánnyal összességében mindenki jól jár – véli Perkovátz Tamás, az első magyar helyi pénz, a kékfrank utalvány alapítója.

Milyen mintákat követtek?

Nem új ötlet és nem gazdasági utópia a helyi pénz. Az erős svájci frank országában 1934 óta párhuzamosan működik a nemzeti valuta és a WIR [Wirtschaftsring-Genossenschaft], magyarul Gazdasági Gyűrű Szövetkezet. A világon ma már mintegy 270 helyi pénz van forgalomban, amelyeket megközelítőleg 110 millió ember használ.

Milyen tényezők játszottak szerepet a kékfrank létrehozásában?

A 2009-es gazdasági válság ráébresztett minket arra, hogy csak úgy tudunk úrrá lenni a problémákon, ha megerősítjük szétzilált helyi közösségeinket. Úgy véljük, hogy a fő-sodró közgazdaságtan paradigmái az egyéni érdekeket helyezik a középpontba, miközben megfigyelhetjük a szülőföldünkön való boldogulás fontosságáról, ami elképzelhetetlen erős helyi közösségek nélkül. A jól bevált svájci példát látva megszületett bennünk az ötlet, hogy érdemes lenne létrehozni egy helyi pénzt Sopronban és a vonzáskörzetében. 2009. szeptember 29-én, a város védőszentjének, Szent Mihálynak a napján 123 magánszemély és vállalkozás összefogásával, 38 500 eurós alappal megalakítottuk a Ha-Mi-Összefogunk Európai Szövetkezetet. 2010. február 5-én pedig a szövetkezet bemutatta pénzhelyettesítő utalványát, a kékfrankot. A pénzhelyettesítő hat címletben jelent meg a szülőföldünkhöz kapcsolódó jeles gondolkodók, tudósok, művészek portréival.

Miért választották az európai szövetkezeti formát az együttműködés keretül?

Sopron és vonzáskörzete évszázadok óta egy gazdasági-kulturális térséget alkot, ahol mindig is természetes volt egymás mellett a magyar, a német és a horvát szó. Azok a szálak, amelyek összekötnek minket, ma is ugyanolyan erősek, függetlenül attól, hogy a térség nyugati agglomerációja jelenleg

Ausztriához tartozik. Nem csak a nevünkben vagyunk európaiak, tagjaink között vannak külföldi, elsősorban osztrák, horvát és svájci magánszemélyek, vállalkozások. A szövetkezet-ről pedig úgy véljük, hogy ez az egyik legdemokratikusabb vállalkozási forma.

Mit jelent a kamatmentes pénz?

A kékfrank egyértelműen a közösséget szolgálja, szemben a forinttal, amely a működését tekintve közösségellenes. Ha megnézzük, hogy miként vélekednek a vonatkozó uniós direktívák a pénzről, akkor azt tapasztaljuk, hogy tilos egy tagállamnak saját csereeszközt teremtenie, azt a külföldi pénzpiacokról kell vásárolnia. A manapság sokat hangoztatott CDS-felár azt mutatja meg, hogy milyen kamatok mellett, milyen kockázati megítéléssel juthat pénzhez egy ország. Ez azt jelenti, hogy a forintot, amelyet használunk, kamatfizetési kötelezettség terheli, amelyet – ugyan láthatatlanul – a gazdaság minden szereplőjének meg kell fizetnie. Ezzel szemben a helyi pénz – bár 100 százalékos forintfedezet áll mögötte – új csereeszközként jelenik meg a forgalomban. Az utalvány a gazdasági élet szereplői között mozog, adott kedvezmények mellett fizethetünk vele a mintegy nyolcszáz elfogadóhelyen. A fedezet pedig eközben egy pénzintézetben áll, vagyis nem áll, hanem kamatozik – éppen ez a lényeg. Egy forint egy kékfrankot ér. A szövetkezetbe belépő tagok pénz helyett az utalványt használják egymás között, míg a pénzük egy pénzintézetben kamatozik. Ebben a körben senki sem veszít, viszont mindenki nyer.

Hogyan fogadták a gazdasági élet szereplői a kékfrank forgalomba kerülését?

Az európai uniós és a hazai jogszabályokkal teljes összhangban működik a kékfrank. A külföldi tulajdonban lévő, több százmilliós profitot kivívó, cafetéria utalványt kibocsátó cégek viszont konkurenciát láttak a szövetkezetben már akkor, amikor pár millió forinttal elindítottuk. Pedig még senki sem gondolt arra, hogy a kékfrank országos hírnévre tesz majd szert. Eleinte nehéz volt bekerülni a közbeszédbe, amikor viszont elkezdtek minket támogatni, szándékuknak éppen az ellenkezőjét érték el: az egész ország megismerte a kékfrankot.

Hogyan válhat valaki a kékfrank felhasználójává?

Száz euró értékű részjegy vásárlásával léphet be egy magánszemély vagy vállalkozás a Ha-Mi-ba. Ezt követően forint- és kékfrankszámlát kell nyitni a Rajka és Vidéke Takarékszövetkezetnél. A számlára legalább annyi forintot érdemes befizetni, amennyi pénzt kékfrankra kívánunk váltani, majd mehet is a cserebere. A takarékszövetkezetben a forint kamatozik a tag és a szövetkezet számára is, és bármikor visszaváltható 0,25 százalékos kezelési költséggel.

NÉVJEGY

Név Perkovátz Tamás
 Életkor 58 év
 Foglalkozás elnök (Ha-Mi Összefogunk Európai Szövetkezet),
 ügyvezető (Perkovátz Kft.)
 Végzettség faipari mérnök, külkereskedelmi üzemgazdász

Másért vállalkozó?

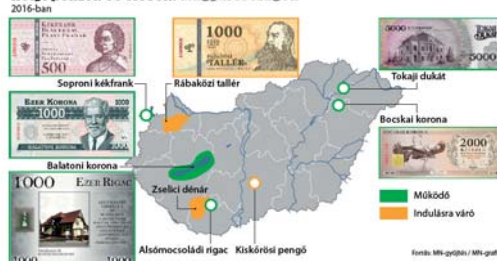
	HAGYOMÁNYOS PÉNZEK	HELYI PÉNZEK, KÖZÖSSÉGI PÉNZEK
CÉL, KÜLDETÉS	• Törvényes fizetőeszköz, hivatalos pénz egy vagy több adott országban	• Egy adott település vagy szűkebb térség gazdaságának fenn- dítése
FUNKCIÓK	• Tranzakciós, gazdasági elszámolási és vagyonfelhalmozási funk- ciókat egyaránt betölt	• Elsősorban tranzakciókra, gazdasági elszámolásra szolgáló pénz
FEDEZET	• Demonetizált, belső értékkel nem rendelkező pénz	• Belső értékkel nem rendelkező pénz, amely mögött 100 száza- lékos forintfedezet áll
FORGALOMKÉPESSÉG	• Törvényes fizetőeszköz egy adott országban/térségben	• Használata területileg behatárolt, elfogadóhelyekhez és váltó- helyekhez kötött
MEGJELENÉSI FORMA	• Elektronikus és nyomtatott formában is megjelenik	• Általában nyomtatott pénzjegyek formájában jelenik meg, de létezik elektronikusán működő helyi pénz is

Valóban Felelős Vállalat?

	HA-MI-ÖSSZEFOGUNK
DEMOKRATIKUS MŰKÖDÉS	Szövetkezet formájában működik. Egy tagnak maxi- mált számú (legfeljebb 40 db) részjegye lehet. Széles jogkörrel rendelkezik a közgyűlés, amely a szövetkezet legfőbb önkormányzati szerve, és amely a tagok ösz- szességéből áll.
HATÁROKON ÁTÍVELŐ EGYÜTTMŰKÖDÉS	Nem csak a nevében európai szövetkezet, tagjai között vannak külföldi, elsősorban osztrák, horvát és svájci magánszemélyek, vállalkozások.
A HELYI GAZDASÁGOT ÉLÉNKÍTI	Az utalvány növeli az elfogadóhelyek forgalmát, amelyek elsősorban kis- és közepes vállalkozások, továbbá vásárlási kedvezményeket nyújt a kézfrank használatának.
AKTÍV RÉSZVÉTEL A TÉRSÉG KÖZÖSSÉGI ÉLÉTELÉBEN	A szövetkezet a főtevékenysége mellett ismer- etterjesztő tevékenységet, piac- és közvélemény- kutatásokat is végez, tagjai elkötelezettek a helyi értékek védelme mellett. A szövetkezet rendszeresen képviselteti magát közéleti fórumokon, rendezvényeken, történelmi megemlékezéseken.

CÉGNÉV	Ha-Mi-Összefogunk Korlátolt Felelősségű Európai Szövetkezet SCE
ALAPÍTÁS ÉVE	2009
TEVÉKENYSÉG	közösségi, társadalmi tevékenység, egyéb kiegészítő üzleti szolgáltatás
SZÉKHELY	9400 Sopron, Széchenyi tér 12.

Helyi pénzek és terveik Magyarországon

Giacomo D'Alisa, Federico Demaria és Giorgos Kallis [szerkesztők]:

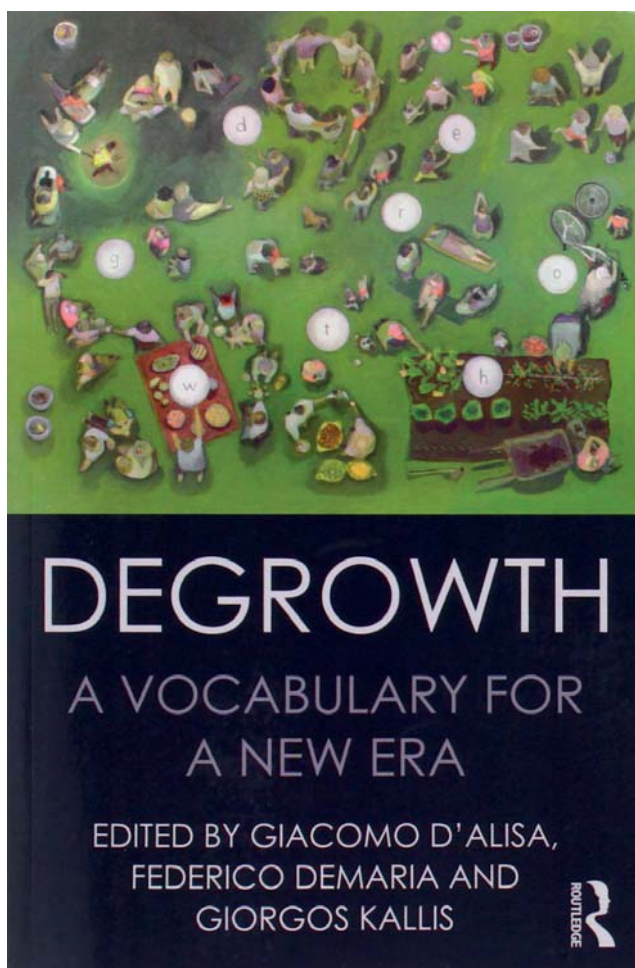
Nemnővekedés – Egy új éra szótára¹

SZERZŐ: Kőves Alexandra egyetemi adjunktus / Döntéelmélet Tanszék, Vállalatgazdaságtan Intézet, Budapesti Corvinus Egyetem

A paradigmaváltások esetében a korábbi, főáramú gondolkodásban használt fogalmak elavulnak, és az új gondolatok megtestesítői új fogalmakat kezdenek el használni. A *Degrowth* – *A vocabulary for a new era* arra tesz kísérletet, hogy támogassa a nemnővekedés kutatási területén és mozgalmában meghonosodni látszó fogalmak elterjedését és értelmezését. Mindezt úgy, hogy azok mögöttes tartalma, fejlődésük története és a fogalmak mögött meghúzódó eltérő megközelítések, az azokról szóló viták napvilágot lássanak. Ezáltal nem egy egyszerű szótár jön létre, hanem felfeslik a nemnővekedés filozófiai, tudományos, politikai és gyakorlati szövege, ami segít megérteni a mögöttes előfeltevéseket és hitrendszereket. Ez különösen nehéz feladat, hiszen a nemnővekedés kutatási területe és mozgalma még nem rendelkezik egységes definíciókkal, és ahogyan azt a könyv előszava is elismeri, nem is feltétlenül törekszik erre. A társadalmi párbeszédhez azonban elengedhetetlen, hogy a közös terminológiák részletes tartalmán filozofálhassunk vagy vitatkozzunk. Három, a nemnővekedés kutatási területéhez és mozgalmához szorosan köthető szakember, Giacomo D'Alisa, Federico Demaria és Giorgos Kallis vállalta ezt a nem könnyű feladatot, és egy kötetben 53 szakértő által 51 fogalmat leíró fejezetet szerkesztett össze. A könyv négy főfejezetében szereplő fogalmak a nemnővekedés filozófiai hátterét, a mozgalom főbb irányvonalait, vagyis a „nemnővekedés belépési pontjait”, a megoldásokhoz vezető utakat, valamint a rokon irányzatokat fedik le.

A könyvet nem szükséges és talán nem is lehetséges egyhuzamban olvasni, többféleképpen közelíthetünk hozzá. Egyrészt használhatjuk valódi szótárként is, ha jobban meg akarunk érteni egy, a nemnővekedéshez kapcsolható terminus

technicust. Másrészt kiválaszthatunk, majd fellapozhatunk a tartalomjegyzékből egy „szimpatikusnak” tűnő fogalmat. Mindegy, hogy az olvasó miért érdeklődik a nemnővekedés iránt – azért, mert a növekedésre épülő gazdaság ökológiai vagy társadalmi korlátai miatt aggódik, vagy a sorozatos válságok hatására a jelenlegi rendszerek végét érzi, és alternatívákat keres, esetleg csak érdeklik az alternatív megközelítések –, a fogalmak mögött izgalmas kérdéseket és válaszokat fedezhet fel. Az írásokat bármely érdeklődő számára érthetően fogalmazták: egyszerűen, de nem leegyszerűsítően.

A központi fogalmak között találhatjuk a növekedésre épülő főáramú gondolkodás kritikáit. Ez mutatja be azt, hogy a nemnővekedés mivel szemben határozza meg önmagát. Így a könyv tartalmazza töb-

bek között a fejlődés jelenlegi megközelítéseinek kritikai elemzését. A kritika azonban önmagában mit sem érne, ha nem térnénk ki a lehetséges megoldásokra vagy arra, hogyan is valósulhatna meg egy békés átmenet egy nemnővekedés-alapú társadalomban. A könyv olyan kérdéseket is boncolgat, mint a környezeti igazságosság; a társadalmi metabolizmus megközelítésének előnyei és korlátai és az autonómia jelentése. Választ kapunk arra is, hogy mi az a Jevons-paradoxon, és ez a visszapattanó hatás miért teszi lehetetlenné azt, hogy kizárólag az ökológiai modernizáción keresztül találjunk

válaszokat a jelenlegi válságokra. Mi az a konvivialitás, mit jelent a jóllét, és milyen kapcsolatban áll a boldogsággal? Hogyan lehet dematerializálni a folyamatainkat? Mire használható a GDP, és mi az, aminek a mérésére tökéletesen alkalmatlan? Miből áll az önkéntes egyszerűség életformája? Milyen eszközök támogathatják a mozgalmat? Hogyan segítheti a nemnővekedést a garantált alapjövedelem, a jövedelemplafon vagy a garantált munkahely bevezetése? Milyen közösségi kezdeményezések állnak közel egy újfajta gazdasági működés meghonosításához, és ezek hogyan viszonyulnak a munka újradefiniálásához? Számos ilyen és ehhez hasonló kérdést feszeget a könyv, amely a felmerülő fogalmak egymásra hatását és belső összefüggéseit is feltárja. A műben szereplő 51 fogalom értelmezése révén érthetjük meg azt, hogy miért „nem az elefántot kell karcsúsítani”, és hogyan lehet „az elefántból csigát faragni”.

JEGYZET
1 Eredetileg *Degrowth* – *A vocabulary for a new era*

MERRE TOVÁBB, VILÁG?

SZERZŐ: Nemeskéri Robert / KÖVET Egyesület

Tóth Gergely most megjelenő könyve, a *Gazdasággép: a fenntartható fejlődés közgazdaságtanának kettős története* egy különösen érdekes, a közgazdaságtan művelőinek többsége számára talán szokatlan, helyenként akár zavarba ejtő munka, de mindenképpen hiánypotló mű a nemzetközi szakirodalomban.

Propozíciója nem ismeretlen a több évezredes emberi kultúrákban: Mammon hatalma nem szükségszerű. Lehet(ne) olyan világrendet és gazdálkodási modellt találni, amely az embert, az egész emberiséget szolgálja – egy szűk, egyre szűkülő és látszólag öncélú [cél-talan?], talán lelketlen réteggel szemben. A szerző az ember által kialakított gazdaság(ok) folyamatainak a társadalmi rendszerek igényeivel való összefüggését vizsgálja, emezt pedig a mindenség, a természet, az ökológia és egy felsőbb értékrend keretrendszerében. Két és fél évezred nagy gondolkodóit, a társadalomfilozófia jeles képviselőit, ókori bölcseket, keresztény szenteket és pápákat, ismert egykori közgazdászokat elemez Smithtől, Malthuson és Marxon keresztül Schumpeterig és Porterig. Mindeközben olyan erős és nem mindennapi fogalmakat vet fel, mint a növekedés határai és a nemnövekedés, az értékmentes, a jóléti, iszlám és buddhista közgazdaságtanok, az erény- és haszonökonomia, az ökonomizmus mint vallás, a tudományos paradigmák esendőségei. Vizsgálja továbbá az egyes közgazdaságtani irányzatok felkent prédikátorait és az irányzatok közötti szakadékokat.

A Gazdasággép rámutat arra, hogy mechanisztikus világkép és az erre épülő elképzelések nem adtak igazi megoldást a problémákra, ideje tehát újragondolni a társadalomról, a gazdaságról és a kultúráról alkotott képünket. Meglehet, sokan sokféleképpen tudnak és fognak vitatkozni a szerző álláspontjával. Ugyanakkor masszívan helytállóan látszik a felismerés, hogy korunk meghatározó gazdasági modelljéből, a globalizálódott laissez-faire kapitalizmusból kifogyott a szufla. Sőt mi több, a modell követése rossz irányba visz minket. Az érdemi viták generálása, az alapvetéseknek tekintett filozófiai irányzatok és a változó időhorizontokon valóságként elfogadott, tudományosan megalapozottnak kezelt állítások kritikus szemlélete önmagában erénye a könyvnek. Ami pedig minden közgazdaságtan

és gazdaságtörténet iránt érdeklődőnek kincs lehet, a szerző által felépített történelem a fenntarthatóság szemüvegén keresztül.

Érdemes szemügyre venni a közel 340 oldalas könyv végén található táblázatokat. A szerző több mint negyven jelentős közgazdászt és főbb tételeiket, irányzatokhoz való kapcsolódásukat mutatja be. Ezután következik az 1969-től napjainkig közgazdasági Nobel-díjjal elismert tudósok táblázata figyelemre méltó teljesítményük indoklásával. Majd azon filozófus-tudósokat is felsorolja a szerző – Machiavellitől és Descartes-tól Voltaire-ig és Rousseau-n keresztül Darwinig és Einsteinig –, akik hatással voltak a könyv gondolatmenetére. A szerző listája mindazonáltal hosszabb és színesebb legtöbbünkénél.

Ezután következnek a fő csapásirányú szakirodalomban elvett idézetek, múlt századi jelentős keresztény tanítók és tanításaik. Ezek közül is kiemelkedik Ferenc pápa Assisi Szent Ferencet idéző *Áldott légy, Uram!* című, 2015-ben kiadott enciklikája, amelyet minden magát kereszténynek és kulturáltnak tekintő embernek illendő lenne elolvasnia és átgondolnia. Szintén ebben a táblázatban olvashatunk a 18. és 19. század kevésbé ismert keresztényszocialista irányzatának francia és angol képviselőiről, valamint fő műveikről. Az utolsó táblázatban a szerző által kiválasztott több mint harminc modern és kortárs alternatív szerepel, Ehrlichtől és Lovelocktól Costanzán és Max-Neefen keresztül Ayresig és Latouche-ig. Egy közel négyszáz forrást magában foglaló irodalomjegyzék zárja a művet. Az információk ezen tárháza önmagában megéri a könyv forgatását. Az érthetőséget számos színes ábra, grafikon és táblázat segíti. A könyv címlapján szereplő grafika ugyancsak figyelemre méltó. A szürke és szomorú valóságot egy színes és élvezhető jövőképpel uralja, kifejezve Tóth Gergely álláspontját a jövőről.

Bárcsak igaza lenne a szerzőnek, és egy ilyen pozitív scenárió teljesülne be gyermekeink, unokáink és az őket követő nemzedékek korában! A jövőt azonban nem látjuk előre, és ahhoz, hogy elkerüljük a most sokkal valószínűbbnek látszó negatív scenáriók egyikét, érdemes követni Tóth Gergely és ihletői gondolatait, és mielőbb kifejleszteni egy józanabb, új [világ]gazdaságot!

Új munkatársunk – Pittner Anna

Tanulmányaimat a Budapesti Corvinus Egyetemen végeztem nemzetközi tanulmányok szakon. Ezt követően egy alapítványnál helyezkedtem el, ahol fenntartható fejlődéssel foglalkoztam. Elsősorban konferenciákat, előadás-sorozatokat szerveztem szakértőknek, diákoknak és mindazoknak, akik ér-

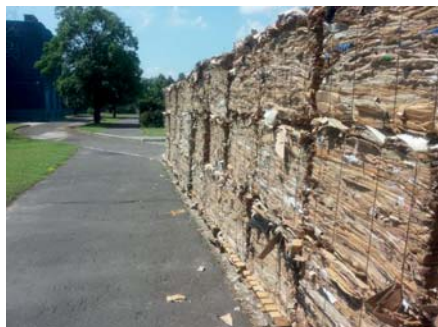
deklődnek a téma iránt. Itt kerültem kapcsolatba először a KÖVET Egyesülettel. 2016 júniusától irodavezetőként, főállásban segítem az egyesület munkáját. Remélem, sok hasznos tapasztalatot szerezhetek az itt töltött idő alatt.

„Több időt az üzletre, kevesebbet a hulladékkezelésre”

Sikeres hulladékkezelés-optimalizálási szakmai nap Szigetszentmiklóson

SZERZŐ: Kis József / Malagrow Kft.

Várakozáson felüli érdeklődés kísérte a KÖVET Egyesület tagvállalata, a Malagrow Kft. és annak egyik ügyfele, a NILFISK Production Kft. közös szakmai rendezvényét Szigetszentmiklóson. A vendégek nemcsak a korszerű hulladékkezelési technológiákkal ismerkedhettek meg, hanem a gyárlátogatást követően megtekinthették a BaleTainer automatizált bálázógép hatékony működését is.

A BaleTainer a Strautmann Umwelttechnik GmbH új és egyedülálló fejlesztése, amelyet hazánkban először a NILFISK Production Kft.-nél helyeztek üzembe. A gép innovatív kialakításának köszönhetően a bálázás és brikettálás egyedi kombinációja valósulhat meg, mely elsősorban kartonpapír, papír, fólia és PET-palackok hatékony bálázására szolgál. Egyedi préselési technológiája abban rejlik, hogy míg a legtöbb bálázó a bálát 1 egységben készíti, a BaleTainer 3-4 cikkelyben állítja elő azokat, ennél fogva nem szükséges nagy préselő, több energia és hely takarítható meg.

Miért éri meg bálázni a hulladékot?

A szakmai nap sikere nem volt véletlen, hiszen egyre több vállalat ismeri fel a hatékony hulladékkezelésben rejlő lehetőségeket. A Strautmann bálázógépek közvetlenül a hulladékok keletkezési helyére telepíthetők, így azok belső szállítása nem vesz igénybe sok

időt. Helytakarékoság szempontjából is ideális választás a helyben történő bálázás. Mindemellett megoldja a nagy és erős kartondobozok tömörítési problémáját is. Nagy előnye még, hogy csökken a hulladék elszállításának költsége, illetve az ezzel együtt járó szén-dioxid-kibocsátás. A bálák akár közvetlenül is szállíthatók feldolgozásra. Nem utolsósorban a megfelelően kezelt hulladékok bevételi forrást is jelenthetnek, ugyanis a bálák sűrűségének növekedése egyenes arányban növeli azok piaci értékét, valamint a hulladéktermelő közvetlenül kontrollálja a kimenő hulladék mennyiségét.

Csepella Edina, a NILFISK EHS-koordinátora előadásában részletesen ismertette az érdeklődőkkel, milyen pénzügyi és egyéb előnyökkel járt a hulladékkezelés átalakítása. A NILFISK Production Kft. kimutatásai szerint már az első évben megtérült a befektetésük, a 3. évben pedig folyamatosan növekvő [többmilliós] pozitív eredményt tudnak realizálni a bálázott hulladékok értékesítésével. A szakmai nap résztvevői az előadások során részletesen megismerhették, hogy az egyes hulladéktípusok hatékony tömörítéséhez milyen géptípusok nyújtanak maximális megoldást, továbbá betekintést nyertek a KÖVET tevékenységébe, eredményeibe, terveibe.

Az eseményről kapott pozitív visszajelzések alapján bízunk abban, hogy egyre többen fogják alkalmazni a Malagrow Kft. által bemutatott eredményes hulladékkezelési módszereket, és így nemcsak a hatékony vállalati működéshez járulhatnak hozzá, hanem egy élhetőbb környezet megteremtéséhez is.

„A NILFISK a világ egyik vezető professzionális takarítógép-gyártójaként mindig is nyitott volt az innovatív megoldásokra. Büszkék vagyunk arra, hogy Magyarországon elsőként a Malagrow Kft. közreműködésével a NILFISK Production Kft.-nél kerülhetett beüzemelésre a BaleTainer bálázógép, és ezt az új hulladékkezelési technológiát azóta is sikerrel alkalmazzuk a mindennapjainkban. A berendezést 2013 decemberében kezdtük el először használni elsősorban nagyméretű kartonpapírok, kartondobozok tömörítésére és bálázására.

Ez olyannyira sikeres volt, hogy egy év elteltével, a 2014-es év végére a bálázott hulladékok értékesítéséből több millió forintos másodbevételeink keletkezett, amely 2015-re több mint kétszeresére növekedett. Eddigi számításaink szerint ez a pozitív tendencia az idei évben tovább folytatódik. Csak ajánlani tudjuk ilyen bálázógép alkalmazását minden olyan gyártó és kereskedő vállalatnak, ahol nagy mennyiségű hulladék keletkezik a munkafolyamatok során.”

Csepella Edina,
a NILFISK EHS-koordinátora

LEKÖSZÖNŐ — BEMUTATKOZÓ

Június 13-tól új ügyvezető igazgatója van a KÖVET-nek Nemeskéri Robert ipari mérnök, környezeti erőforrás-menedzser, környezetkutató személyében. Elődje, Bognár Károly szeptember 1-jéig külső kapcsolati igazgatóként folytatja munkáját, majd azt követően távozik az egyesülettől.

Leköszönő

Előttem az utódom: és nyugodt vagyok. Nyugodt vagyok, mert úgy érzem, a hosszú és alapos folyamat végén 17 jelentkező közül kiválasztott új ügyvezető jó döntés volt. Immár egy hónapja dolgozunk együtt, beszélgetünk, oldunk meg feladatokat, tervezünk, és Robertben egy távlatokban gondolkodó, szakmailag felkészült, jó humorú, nagyszerűen kommunikáló embert ismertem meg.

Egy olyan embert, akivel akkor is kapcsolatot tartunk, ha éppen nem dolgozunk ugyanabban a szervezetben. Így nekem is könnyebb az elválás, mert tudom, jó kezekben marad a KÖVET.

Az a tény, hogy szeptember 1-jén elmegyek az egyesülettől, nem azt jelenti, hogy elhagyom a KÖVET-et. Négy éve dolgozom itt ilyen-olyan munkaügyi kategóriákban, de valójában 2007 óta vagyok KÖVET-es. Akkor kerestem egy CSR-hez értő szervezetet még egy nagy bank CSR-ért felelős vezetőjeként, s akadtam rá a szervezetre. Nem kellett sok idő, hogy magával ragadjon az egyesület szellemisége, s keressem az alkalmakat, hogy megmártózhassak benne. Amikor pedig lehetőség nyílt arra, hogy munkatársként csatlakozzam a csapathoz, nagy örömet és mély elégedettséget éreztem. Az egyesületben eltöltött idő, az itt megismert emberek, az itt feltűnő értékek kitörölhetetlen nyomot hagytak bennem.

Mégis megyek, mert ma is úgy gondolom, hogy egy új, bátor, koncepciózus vezetőre van szüksége a szervezetnek. Olyanra, amilyenről alább olvashat a Tisztelt Olvasó.

Bognár Károly

Bemutakozó

Három évtizedes nemzetközi tapasztalattal rendelkezem a mikro- és makroszintű fejlesztési üzletben, főképp a környezet és biztonság területeire ipari és urbánus környezetekben. Vállalkozóként és alkalmazottként számos céget és szervezeti egységet vezettem osztrák, kanadai, brit és holland multiknál, valamint magyar cégeknek; képviseltem nemzetközi szervezeteket – diplomáciai

státuszban –, részt vettem az ENSZ, OECD, IEA, EBRD, EU és EEA által indított programokban, kooperáltam kormányokkal, nagyvállalatokkal és kkv-kkal, egyetemekkel és kutatóintézetekkel, illetve civil szervezetekkel a gazdaság és a társadalom fenntarthatóbb pályára állítása érdekében.

Tanulmányaim és kutatásaim az elektronikai alkatrészek gyártásától az épített környezetek egészségre gyakorolt hatásain, valamint a termelési és fogyasztási rendszerek összefüggéseinek keresztül a komplex adaptív rendszerek – vállalatok, városok, régiók, társadalmak és más humánökológiai rendszerek – rezilienciájáig terjedtek magyar, európai uniós, kanadai és ausztrál szervezeteknél. Egy ideje az öko, avagy zöld[ebb] üzletek és innovációk, technológiák és eljárások diffúziójával, lokális és nemzetközi elterjesztésével foglalkozom, hogy a gazdaság és a társadalom szereplői magasabb értékeket állítsanak elő, és jobb minőségben, biztonságosabban működjenek.

Két tizenéves gyermek boldog édesapja vagyok; ők életem legnagyobb és legélvezetesebb projektjei. Egész életemben próbálom értelmezni a világ[egyetem] működését és benne az ember és civilizációi, kulturái helyét. És persze a saját szerepe[im]et. Érdekel a tudomány, a filozófia és a művészetek, az ontológia [léttan], az episztemológia [ismeretelmélet], a módszertanok, valamint minden ezen „úri huncutság” hatása mindennapi működésünkre, a gazdálkodók, termelők és fogyasztók, felső szintű döntéshozók és regulátorok mellett a hétköznapi ember logikai szintjein való értelmezése és sikeres működ[tet]ése.

Rendszerekben gondolkodom, rendszerelemekben, szereplőkben és összefüggéseikben; a komplexitásban és kiszámíthatatlanságban és az ezekből eredő stratégiai, tervezési és fejlesztési módszerek finomításának lehetőségein és szükségességén. A fenntarthatóságot az adaptációképesség, a reziliencia fogalomkörében kezelem, és bízom benne, hogy a KÖVET Egyesület keretében képesek leszünk különböző fejlesztési szinteken, a vállalatok, kormányzatok és más gazdálkodó szervezetek rövidebb és hosszabb időhorizontjain logikusnak látszó lépéseket definiálni, és – tagjainknak – segíteni megvalósítani legalább azok egy részét!

Az előző két évtized sikertörtéjaira építve, a KÖVET közösségéből egy 21. századi igényeknek és követelményeknek megfelelő, okosan gazdálkodók klubját próbálunk építeni, amiben minden tag megtalálja számításait, együttműködésünk értelmét és értékét. Közhasznúságunkat tudományos fegyelemmel, jó értelemben vett szakmai alázattal, a kreativitás és innováció elősegítése iránti elkötelezettséggel, minőségi kommunikációval igyekszünk kiérdemelni. Felkészülünk a változásokra; a kihívásoknak állunk elébe!

Tagjainkat és partnereinket hamarosan felkeressük, és felmérjük a következő években várható igényeiket, szükségleteiket, amelyek az okos, fenntarthatóbb gazdálkodás irányába mutatnak; és ahol a KÖVET közös nevezőként, illetve minél inkább közös számlálóként is szerepel[het] terveikben.

Nemeskéri Robert

SZEPTEMBERTŐL KAPHATÓ

ÚJ KÖTETÜNK A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS
KEVÉSSÉ VIZSGÁLT, HARMADIK DIMENZIÓJÁRÓL.

ÁRA 3990 FT • 420 OLDAL

Az embert a pénz elé helyező közgazdaságtan mintegy 2500 éves történetre tekinthet vissza, s ezen idő 90 százalékában a főáramot képezte. Ezt a hagyományt morálökonómiának nevezi a szerző, megkülönböztetve a – felvilágosodással elsőbbséghez jutott, s ma még főáramot képező – haszonökonómiától. A könyv egy átfogó mellékletet tartalmaz 200 közgazdasági gondolkodóval, az ókori görögöktől a középkori muszlimokon keresztül a modern észak-amerikai közgazdászokig, az esszéistáktól a Nobel-díjas matematikusokig, az ökológiai közgazdaságtantól a keresztény gazdasági tanításig. Mindezen személyeket, műveket és iskolákat besorolja a morál- és haszonökonómia két nagy vonulatába.

